অধ্যায় ৭ ঃ ভক্তি তাত্ত্বিক গ্রন্থ হিচাপে *নামঘোষা*

অধ্যায় গাঁথনি

৭.১ উদ্দেশ্য

৭২Â পৰিচয়

৭.৩ *নামঘোষাৰ* আধাৰ গ্ৰন্থ

৭.৪ *নামঘোষাত* গুৰু ভক্তিৰ মাহাত্ম্য

৭.৫ *নামঘোষাত* মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা

৭.৬ *নামঘোষাত* কৃষ্ণভক্তিৰ মাহাত্ম্য

৭.৭ *নামঘোষাত* গুৰুদেৱ-নাম-ভকত আদিৰ তত্ত্ব

৭.৮ *নামঘোষাৰ* সাহিত্যিক সৌন্দর্য্য

৭.৯ *নামঘোষাৰ* ভক্তি তত্ত্ব

৭.১০ 'নামঘোষা'ৰ অন্তর্নিহিত দর্শন

৭.১১ 'নামঘোষা'ৰ অনুবাদ ৰীতি

৭.১২ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৭.১৩ অধিক জানিবলৈ

৭.১৪ অগ্রগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

৭.১৫ আৰ্হি প্রশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস বৈষ্ণৱ যুগৰ শ্রেষ্ঠ অন্যতম সাহিত্যিক মাধৱদেৱৰ লগত পৰিচয় আৰু তেওঁৰ সাহিত্য ৰাজিৰ সম্যক পৰিচয় লাভ কৰিব
- মধ্যযুগৰ ভক্তি আন্দোলনৰ ফলশ্রুতিত অসমত শঙ্কৰদেৱ প্রচাৰিত বৈষ্ণৱ ধর্মৰ প্রচাৰ আৰু প্রসাৰত মাধৱদেৱৰ ভূমিকা সম্বন্ধে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- শ্রেষ্ঠ ভক্ত কবি হিচাপে মাধৱদেৱৰ সাহিত্যৰাজিৰ শ্রেষ্ঠতম সৃষ্টি *'নামঘোষা'*ৰ সম্যক পৰিচয় লাভ কৰিব
- মাধৱদেৱৰ জীৱন দর্শন, *নামঘোষাত* প্রতিষ্ঠিত বৈষ্ণৱ ধর্মৰ ভক্তি তত্ত্ব সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব
- মাধৱদেৱৰ পাণ্ডিত্য আৰু কাব্যিক প্রতিভাৰ ফলশ্রুতিত *নামঘোষাৰ* আধ্যাত্মিক ধ্রুপদী গ্রন্থৰূপে সার্বজনীনতা আৰু মানৱীয় জীৱনৰ প্রকৃত ধর্ম সম্পর্কত যি শিক্ষা প্রদান কৰি গ'ল তাৰ আলোচনা কৰিব পাৰিব।

৭.২ পৰিচয়

স্নাতকোত্তৰ অসমীয়া দ্বিতীয় যাণ্মাসিকৰ বাবে আগবঢ়োৱা ঐচ্ছিক-২ পাঠ্যবিষয় 'ভক্তি সাহিত্য' শিৰোনামাৰ এই পাঠ্যবিষয়ৰ এইটো সপ্তম অধ্যায়। *'নামঘোষা'* বৈষ্ণৱ যুগৰ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিক মাধৱদেৱৰ অসমীয়া জাতীয় জীৱনলৈ অপূৰ্ব দান। বৈষ্ণৱ ধৰ্ম, দৰ্শন, সাহিত্য আৰু সঙ্গীতৰ সমন্বয়ত সৃষ্টি হোৱা *'নামঘোষা'*ই সাৰ্বজননীন বিশ্ব সাহিত্যত এখনি ধ্ৰুপদী গন্থৰূপেও স্বীকৃত হৈছে। ভক্তি তাত্ত্বিক গ্ৰন্থ হিচাপে 'নামঘোষা'ই পৰমাৰ্থ বিচাৰৰ জটিল আধ্যাত্মিক তত্ত্বক প্ৰাঞ্জল কাব্যিক অভিব্যঞ্জনাৰে সমগ্ৰ মানৱ সমাজক আকৰ্ষণ আৰু উপকৃত কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে।

শঙ্কৰদেৱৰ পৰম ভক্ত মাধৱদেৱে আধ্যাত্মিক আৰু সাহিত্যিক জীৱনত যিবোৰ গ্ৰন্থ প্ৰণয়ন কৰি বৈষ্ণৱযুগৰ স্বৰ্ণসৌধ নিৰ্মাণ কৰিছিল সেই সকলোবোৰৰ ভিতৰত *'নামঘোষা'*ই সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। শঙ্কৰদেৱৰ দ্বাৰা প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম বা একশৰণ নামধৰ্মৰ মূল ভিত্তি ভক্তিৰ মহিমা প্ৰকাশৰে এখনি উচ্চ মানদণ্ডৰ ভক্তিকাব্য ৰূপে স্বীকৃতি লাভ কৰিছে।

ষষ্ঠদশ শতিকাৰ শেষভাগত মাধৱদেৱে নামধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে গুৰু শঙ্কৰদেৱৰ আজ্ঞা আৰু পৰামৰ্শ মতে জীৱনৰ শেষভাগত মহিমামণ্ডিত এই ভক্তি কাব্যখনি ৰচনা কৰে। পাণ্ডিত্য আৰু সৃজনাত্মক মৌলিক প্ৰতিভাৰ অপূৰ্ব স্বাক্ষৰ *'নামঘোষা'* গ্ৰন্থখনি মাধৱদেৱৰ জীৱনজোৰা ভক্তি ধৰ্মক্ষেত্ৰ কৰ্ষণৰ সৰ্বোৎকৃষ্ট ফল। *'নামঘোষা'*ৰ *'নাম'* শব্দটোৱে ভাৱ প্ৰধান অংশ আৰু 'ঘোষা' শব্দটোৱে ক্ৰিয়াত্মক অংশৰ পৰিচয় দিছে। ভক্তি সাধন মাৰ্গত *'সাধন'* আৰু *'সাধ্য'*— উভয় স্তৰতে নামৰ মাহাত্ম্য ঘোষণা হৈছে বাবেই গ্ৰন্থনৰ নাম *'নামঘোষা'* ৰখা যেন লাগে। নামঘোষাক সংক্ষেপে 'ঘোষা' বুলিও কোৱা হয়। ইয়াৰ 'নাম শব্দটোৱে কেৱল হৰিনাম বা ভগৱানৰ নামকহে বুজাইছে। অৰ্থাৎ ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ নামসমূহ আৰু তেওঁৰ লীলাকহে বুজিব লাগিব। তেনেকৈ 'ঘোষা' শব্দটোও তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। সংস্কৃত 'ঘুষ' (ডাঙৰৈ বা উচ্চ স্বৰে প্ৰকাশ কৰা)— ঘুষ + অ + আৰ পৰা ঘোষা হৈছে। 'ঘোষ' মানে 'নাদ'। 'নদ' শব্দে 'ঘঞা' অৰ্থাৎ 'ধ্বনি'। 'নাম উচ্চাৰণৰ লগত 'নাদ' বা 'ঘোষ'ৰ সুক্ষ্মভাৱে দৃঢ় সম্বন্ধ আছে। ভগৱানৰ নাম পুনঃ আবৃত্তিৰ কথা আছে বাবেই এই গ্ৰন্থৰ নাম *'নামঘোষা'*। *'নামঘোষা'*ত এহেজাৰ এটি ঘোষা আছে বাবে ইয়াক *'হেজাৰী ঘোষা'* বুলিও কোৱা হয়।

নামঘোষা' মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ শেষ বয়সৰ ৰচনা বাবে ইয়াক 'মহাপ্ৰস্থানিক গীত' বুলিও কোৱা হয়। *গুৰুচৰিত কথা* মতে মাধৱদেৱ যেতিয়া সাম্প্ৰদায়িক উৎপীড়নত কামৰূপ ৰাজ্য এৰি গৈ কোচবিহাৰৰ অন্তৰ্গত ভেলাডোৱাৰত সত্ৰ পাতি আছিল তেতিয়া সমগ্ৰ জীৱনজুৰি শঙ্কৰদেৱৰ লগত কটোৱা ভক্ত জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰে শঙ্কৰদেৱৰ উপদেশ অনুসৰি *'নামঘোষা'* গ্ৰন্থখন ৰচনা কৰে। বৈষ্ণৱ ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় সকলো প্ৰশ্নৰ সমাধান *'নামঘোষা'*তে আছে বুলি মাধৱদেৱে নিজে কৈ গৈছে— "গুৰু সেৱাকৈ যি পালো তাকে ঘোষাতে থৈছো; অনেক শাস্ত্ৰ বিচাৰি যি ৰসতত্ত্ব পালো তাকো ঘোষাতে থৈছো। এতেকে পদাৰ্থে, ভাৱাৰ্থে, তত্ত্বাৰ্থে, নিজাৰ্থে, গূঢ়াৰ্থে, পৰমাৰ্থে, অন্তজোৰা

সৈতে, সন্তৰ কৃপাত পাব, আমাক সম্পূর্ণ দেখিবা।" (গুৰুচৰিত কথা, ছেদ ৯২৭, ১ম সংস্কৰণ)

*'নামঘোষা'*ত নামধর্মৰ তাত্ত্বিক কথাসমূহ শৰণ, ভজন, নমস্কাৰ, উপদেশ, আত্ম উপদেশ, আত্মনিন্দা, বস্তুপ্রকাশ, প্রশংসা, খেদ, ভাগৱত প্রশংসা আদি সাতত্রিশ টা পটলত ভাগ কৰিছে। কোনো কোনো পটলৰ পুনৰাবৃত্তি হৈ শিৰোনামৰ সংখ্যা নৰ্ব্বে হৈছেগৈ। সংস্কৃত 'পটল' শব্দৰ মূল অর্থ হৈছে ৰাশি, সমূহ, গোট (Unit) *'নামঘোষা'*ৰ আৰম্ভণী যি ৰসময়ী ভকতিত হৈছে, সেই ৰসময়ী ভকতি আদ্যন্ত *নামঘোষাত* ৰৈ গৈছে। *নামঘোষাত* বাণীকান্ত কাকতীয়ে তিনিটা ভাৱৰ ধাৰা মিহলি হৈ থকা বুলি কৈছে ঃ পুণ্যশ্লোক শঙ্কৰ স্মৃতি, আত্মলঘিমা আৰু কৃষ্ণ ভক্তিৰ মাহাত্ম্য)। এই তিনিওটা ভাৱৰ ধাৰাৰ মূল কাৰণ হৈছে তত্ত্বক হৃদয়ৰ অনুভূতিলৈ ৰূপান্তৰ কৰি নিজকো দ্রৱীভূত কৰিব পৰা ৰসময়ী ভক্তিৰ আবেগ।

৭.৩ *নামঘোষাৰ* আধাৰ গ্রন্থ

নামঘোষাৰ এহেজাৰ ঘোষাৰ ভিতৰত আধাখিনিহে মাধৱদেৱৰ নিজা বা মৌলিক। বাকীখিনি ৩১ খনতকৈয়ো অধিক সংস্কৃত গ্রন্থৰ পৰা শ্লোকৰ সাৰ বা তত্ত্ব সংগ্রহ কৰি ভক্তিৰ মাধ্যমেদি কাব্যছন্দৰ বৈচিত্র্যৰ মাজেদি সুৰৰ যাদুস্পর্শৰে *নামঘোষাক* নির্মাণ কৰে। সংসাৰৰ ক্লেশ কষ্টৰ পৰা মানৱৰ পৰিত্রাণৰ উপায় প্রদান কৰিবলৈ নাম, দেৱ, গুৰু, ভকতৰ মাহাত্ম্য উদ্ধাৰৰে সৃষ্টিৰ ৰহস্য উদ্‌ঘাটন কৰিব। ভক্ত কবিজনাই বিভিন্ন উৎসৱৰ পৰা সমল সংগ্রহ কৰিছিল। এনে আধাৰ গ্রন্থ সমূহ হ'ল—বিষ্ণুপুৰীৰ *ভক্তি ৰত্নাৱলী, ভাগৱত পুৰাণ, শ্রীমদ্ভাগৱত গীতা,* শ্রীধৰ স্বামীৰ *ভাৱার্থদীপিকা, ভক্তি ৰত্নাকৰ, স্কন্ধ পুৰাণ, পদ্মপুৰাণ, পাণ্ডবীয় গীতা, মহাভাৰত* (উদ্যোগ পর্ব), *নৰসিংহ পুৰাণ, বৈষ্ণৱা মৃতলহৰী, মোহমুদগৰ, ব্রহ্মাণ্ডপুৰাণ, গৰুড় পুৰাণ, সিদ্ধান্ত প্রদীপ, গীতগোবিন্দম, নাৰদ সংহিতা, বহন্নাৰদীয় পুৰাণ, ভৱিষ্যৎপুৰাণ, বামনপুৰাণ, মৎস পুৰাণ, ভক্তিবিবেক* আদি। মুঠতে সমগ্র *'নামঘোষা'* গ্রন্থখনত ২৪৫ টা শ্লোকৰ অনুবাদ আছে। তাৰে বেছিভাগ শ্লোক ভাগৱত পুৰাণ আৰু *শ্রীমদ্ভাগৱত গীতাৰ* পৰা সংগৃহীত। *ভাগৱত পুৰাণৰ* শ্রীধৰ স্বামীৰ *ভাগৱত ভাৱার্থ দীপিকাৰ* ভাষ্যখনি শঙ্কৰদেৱৰ লগতে মাধৱদেৱেও অনুসৰণ কৰিছিল। দুয়োজনৰ মতে *ভাগৱত পুৰাণ* হ'ল সমস্ত বেদান্তৰ সাৰ। এই কথা মাধৱদেৱে *নামঘোষাৰ* উপদেশ অংশত দিছে।—

সমস্ত বেদান্ত সাৰ মহাভাগৱত শাস্ত্র
ইয়াৰ অমৃত ৰস পাই।
পৰম সন্তোস পান কৰিলে যিজনে তাৰ
অন্যত্র ৰসত ৰাতি নাই।। ১৮।।

*'নামঘোষা'*গ্রন্থৰ আৰম্ভণি 'ভজন' শিৰোনামৰ ঘোষাটি বিষ্ণুপুৰী সন্ন্যাসী ৰচিত। *'ভক্তি ৰত্নাৱলী'*ৰ স্বকৃত 'কান্তিমালাটীকাৰ মুক্তাৱলি নিস্পৃহা — নিত্যং শৰণ্যং ভজে।। এই মঙ্গলচাৰণ শ্লোকটিৰ অনুবাদ। ইয়াৰ ভাৱানুবাদ এনে স্পষ্ট যে মূল সংস্কৃত শ্লোক তত্ত্বটোৱে ঘোষণাশাস্ত্রত এখনি নিখুঁত চিত্রৰূপ ধাৰণ কৰিছে। এই প্রথম আৰু দ্বিতীয় ঘোষাটোৱে *'নামঘোষা'*গ্রন্থৰ মূল

প্রতিপাদ্য বিষয়টোৰ অৱতাৰণা কৰিছে। 'মুক্তিটো নিস্পৃহ যিটো ঘোষাফাঁকিতে গুৰু, ভকত, ভকতি উপাস্য দেৱতা যদুপতি (কৃষ্ণ) আৰু ভজন প্ৰণালীৰ সাৰভূত তত্ত্ব প্ৰকাশ পাইছে। এইদৰে *'নামঘোষা'* সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত মাধৱদেৱৰ বিস্তৃত অধ্যয়ন আৰু পাণ্ডিত্যৰ পৰিচয় পোৱা যায়। বিভিন্ন শাস্ত্ৰৰ সাৰোদ্ধাৰ কৰি মাধৱদেৱে ভক্তি কাব্য *নামঘোষা* নিৰ্মাণ কৰে। মৌমাখিয়ে মৌচাক নিৰ্মাণ কৰোতে যি অপূৰ্ব কলা-কৌশল ব্যৱহাৰ কৰে মাধৱদেৱেও নিজস্ব প্ৰতিভা আৰু নন্দনতাত্ত্বিক যাদুৰে ছবি, দুলড়ী, লেছাৰী, শৰণ ছন্দ, নামছন্দৰে বিভিন্ন সুৰ তাল লয়ত ঘোষিব পৰা পদ চৰণ আৰু ভক্তসকলে সহজে অনুধাৱন কৰিব পৰাকৈ আকষৰ্ণীয় ৰূপত 'নামঘোষাত নিয়োগ কৰিছে। সেয়ে 'নামঘোষা' এখনি তাত্ত্বিক অনুবাদ গ্ৰন্থ হ'লেও বিশ্বজনীন শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যত পৰিণত হৈছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ *'নামঘোষা'*ৰ আধাৰত গ্ৰন্থ কি?

(৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

৭.৪ *'নামঘোষা'*ত গুৰু ভক্তিৰ মাহাত্ম্য

*'নামঘোষা'*ৰ বহু ঠাইত গুৰু মাহাত্ম্যৰ বৰ্ণনা আছে। বৈষ্ণৱ ভক্তি মাৰ্গত গুৰুৰ স্থান সকলোতকৈ ওপৰত। অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু সাহিত্যত শঙ্কৰ-মাধৱৰ মিলন গুৰু শিষ্যৰ এক অপূৰ্ব মণি-কাঞ্চন সংযোগ। মৌলিক প্ৰতিভা, শাস্ত্ৰ, অধ্যয়ন আৰু জ্ঞানত মাধৱদেৱ শঙ্কৰতকৈ কোনো গুণে কম নাছিল। প্ৰথম সাক্ষাতত মাধৱদেৱে তিনি প্ৰহৰ বেলা শঙ্কৰদেৱৰ লগত তৰ্কত অৱতীৰ্ণ হৈছিল আগম শাস্ত্ৰজ্ঞানৰ আধাৰত। শেষত যেতিয়া শঙ্কৰদেৱে ভাগৱতৰ 'যথা তৰোমূল শ্লোকটি মাতিলে, তেতিয়াহে মাধৱদেৱৰ অজ্ঞানতা দূৰ হ'ল, প্ৰকৃত পথৰ সন্ধান পালে। তেতিয়ই শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱক গুৰু মানি ওৰেটো জীৱন ঐকান্তিক নিষ্ঠা আৰু যত্নৰে গুৰু সেৱা কৰি ওৰেটো জীৱন পাৰ কৰিলে আৰু জগতক শিষ্যত্বৰ চৰম নিদৰ্শন দাঙি ধৰিলে। মাধৱদেৱৰ বাবে গুৰু শঙ্কৰ কি আছিল সেইয়া তেওঁৰ 'জয় গুৰু শঙ্কৰ, সৰ্ব গুণাকৰ' গুৰু ভটিমাটিয়েই স্পষ্ট কৰি তুলিছে। *'নামঘোষা'*ৰ প্ৰথম ঘোষা 'মুক্তিটো নিস্পৃহ যিটো ভজনটিত গুৰুভক্তিৰ প্ৰচ্ছন্নৰূপ নিগৰি থকা দেখা যায়। গুৰু ভক্তিৰ জৰিয়তেহে আধ্যাত্মিক উৎকৰ্ষ সাধন হয়। সংসাৰত মায়া বা অবিদ্যা ভেদ কৰি ভগৱন্তক লাভ কৰাৰ একমাত্ৰ সহজ নিষ্কণ্টক পথ বা উপায় হ'ল ভক্তি। ভক্তিমাৰ্গৰ পাৰমাৰ্থক তত্ত্ব জ্ঞানৰ দ্বাৰাই ভকতৰ মনৰ শঙ্কা আঁতৰাব পৰাজনহে প্ৰকৃত গুৰু। সৎগুৰুৰ ওচৰত আত্মসমৰ্পণ কৰি নামবস্তু গ্ৰহণ কৰা অতি প্ৰয়োজনীয়। শঙ্কৰদেৱ আছিল তেনে এগৰাকী তত্ত্ব পুৰুষ আৰু প্ৰকৃত গুৰু। সেয়ে *নামঘোষাত* মাধৱদেৱে প্ৰকাশ কৰিছে—

'শঙ্কৰে সংশয় ছেদি শাস্ত্ৰৰ তত্ত্বক ভেদি
প্ৰচাৰিলা কৃষ্ণৰ ভকতি ।। ৩৫।।

আকৌ—

শ্রীমন্ত শঙ্কৰ হৰি ভকতৰ
জানা যেন কল্পতৰু।
তাহান্ত বিনায় নাই নাই নাই
আমাৰ পৰম গুৰু।। ৩৭৫।।

*'নামঘোষা'*ৰ গুৰুমাহাত্ম্যত মাধৱদেৱে হৰিভক্তি পন্থৰ উপদেশ দি দুখময় সংসাৰ পাৰ কৰোঁতা গুৰুৰ ঋণ পৰিশোধ কৰিবলৈ সেৱাৰ বাহিৰে যে অন্য উপায় নাই সেই কথা উল্লেখ কৰিছে—

যিটো মহামতি গুৰুজনে হৰিভক্তি পন্থ উপদেশ
দিয়া দুখময় সংসাৰ পাৰ কৰে।
হেনয় পৰম গুৰু ঋণ শুজিবাক প্ৰতি জানানিষ্ঠ
অন্যস উপায় নাহি অঞ্জলিত পৰে।। ৬৮০।।

*'নামঘোষা'*ৰ 'বস্তু প্ৰকাশ' খণ্ডত মাধৱদেৱে গুৰু শংকৰদেৱক সম্পূৰ্ণৰূপত প্ৰকাশ কৰিছে—

'হৰি নাম ৰসে বৈকুণ্ঠ প্ৰকাশে
প্ৰেম অমৃতৰ নদী।
শ্রীমন্ত শঙ্কৰে পাৰ ভাঙি দিলে
বহে ব্ৰহ্মাণ্ডক ভেদি।। ৩৭১।।

কৃষ্ণ প্ৰেম ভক্তিৰ অমৃত 'নামৰস' কেৱল বৈকুণ্ঠতহে আছিল। অৰ্থাৎ মধ্যযুগত গুপ্ত হৈ থকা সংস্কৃত শাস্ত্ৰসমূহ মাতৃ ভাষালৈ অনুবাদ কৰি পৰম গুৰজনাই অন্ধকাৰ অজ্ঞানতা আঁতৰাই সমাজলৈ পৰম জ্ঞান কঢ়িয়াই আনে। অৰ্থাৎ হৰিনাম প্ৰেম অমৃতৰ নদী বৈকণ্ঠৰ পৰা লোকসমাজলৈ বোৱাই আনে গুৰু শঙ্কৰদেৱে। সেয়েহে *নামঘোষাত* উচ্চস্বৰে গুৰুলৈ পৰম স্বীকৃতি জনাই মাধৱদেৱে গাইছে—

পৰম অমূল্য ৰত্ন হৰিৰ নামৰ পেড়া
অতি গুপ্ত স্বৰূপে আছিল।
লোকক কৃপায়ে হৰি শঙ্কৰ স্বৰূপে আসি
মুদ ভাঙ্গি সমস্তকে দিল।। ১০০।।

গুৰু ব্ৰহ্মা, গুৰু বিষ্ণু, গুৰুদেৱ মহেশ্বৰ। গুৰু সাক্ষাত পৰম ব্ৰহ্ম তস্মৈ শ্রীগুৰুৱে নমঃ। এই শ্লোকৰ সাৰতত্ত্বৰে মাধৱদেৱে *'নামঘোষা'*ৰ গুৰু ভক্তিৰ মাহাত্ম্য এইদৰে হৃদয়ৰ গভীৰ উপলব্ধিৰে প্ৰকাশ কৰিছে—

হৰি যেন অতি কৃপাময় ভক্ত গুৰুজনো সেহি নয়
দুয়োজন এক শৰীৰত মাত্ৰ ভিন্ন।
কৃপাৰসে তুষ্ট হুয়া চিত্ত লোকৰ হিতক চিন্তি নিত
নিজগুণে তুষ্ট দুয়ো অহঙ্কাৰে হীন।। ৬৮৪।।

এইদৰে মাধৱদেৱে অতুলনীয় গুৰু ভক্তিৰ কথাৰে বিভিন্ন ঘোষা অলঙ্কৃত কৰি নামঘোষাত গুৰু মাহাত্ম্যক উচ্চ স্বৰে ঘোষণা কৰিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ২ ঃ *'নামঘোষা'*ত উল্লেখ থকা গুৰু ভক্তি কি?

(১০০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

৭.৫ *নামঘোষাত* মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা

নামঘোষাৰ আলোচনা প্রসঙ্গত বাণীকান্ত কাকতিয়ে যি তিনিটা ভাৱধাৰাৰ কথা কৈছিল তাৰ ভিতৰত মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা অন্যতম। বিস্তৃত অধ্যয়নেৰে সর্বশাস্ত্র বিশাৰদ হৈয়ো মাধৱদেৱ আছিল পাণ্ডিত্য-অভিমানশূণ্য, নিৰহংকাৰী নির্মল ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী। আনহাতে বিষয় বাসনাই গ্রাস কৰিব নোৱাৰা আদর্শ সংযমী আৰু সংগ্রামী মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ দাস্য ভক্তি বা আত্মলঘিমা অতি প্রকট আৰু অন্তৰৰ নিভৃত কোণৰ পৰা নির্গৰিত। সেয়েহে *নামঘোষাত* মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা, আত্ম নিবেদন, গুৰু ভক্তি, গুৰু সেৱা আৰু দাস্য ভক্তিয়ে চৰম বিকাশ লাভ কৰিছে।

মাধৱদেৱে কিন্তু ভগৱানক জগতৰ নাথ বা স্বামী ৰূপে গ্রহণ কৰি নিজকে তেওঁৰ ভৃত্য বুলি সেৱা আগবঢ়াইছে। সেয়ে তেওঁ নিজকে দাসকু দাস, দীন-হীন মাধৱ, মুৰখমতি, দাসৰো দাস, ভৃত্যৰো ভৃত্য বুলি পৰিচয় দিছে। *নামঘোষাৰ* সৰহ সংখ্যক ঘোষাতে দাস্য ভক্তিৰ আভা দেখা যায়। ভক্ত কবিজনাই যেন আজীৱন কৃষ্ণৰ দাস হিচাপে আত্মসমর্পণ কৰি দাস্য ভাৱৰ মহাসাগৰত অৱগাহন বর্ণৰ পৰম শান্তি লাভ কৰিছে। তেওঁ নিজকে অনাথ, আশ্রয়হীন দুৰাচাৰ, মূঢ়মতি, অধম বুলি ভগৱন্তৰ কৃপা বিচাৰিছে, আশ্রয় বিচাৰিছে—

'মই অনাথক দয়া কৰহু পৰমানন্দ
দাস বুলি ধৰিয়ো মনত
থৈয়া নিজ ভৃত্যৰ সঙ্গত।
আঙ্গুলি মুখত কৰো দান্তে তৃণ তুলি ধৰো
কেশ চিণ্ডি দিও চৰণত।। ৭০।।

*'নামঘোষা'*ত ইশ্বৰৰ নাম মহিমা প্রকাশ কৰাৰ লগে লগে মাধৱদেৱৰ দৈন্য স্পষ্ট ৰূপত প্রকাশ কৰি ভক্তিশাস্ত্র খনিকে ভকতৰ প্রাণ স্পন্দন স্বৰূপ কৰি থৈ গৈছে।

'মোৰ সম পাপী লোকে নাহিকেই তিনি লোক
তুমি সম নাহি পাপ হাৰী।
ইজানি গোবিন্দ মোক যেন যুৱাই কৰিয়োক
তুৱা পদে কৰোহা গোহাৰি।। ১৩৬।।

এনে আত্মলঘিমা সূচক ভাৱ প্রকাশ কৰাটো শুদ্ধ, নিস্পৃহ ভক্ত নহ'লে সঁচাকৈয়ে কঠিন। প্রার্থনাসূচক ঘোষা চৰণত ভক্ত কবিজনাই দাস্য ভাৱৰ চূড়ান্ত ৰূপ দিছে। যেনে—

মই দুৰাচাৰ কেৱলে তোমাৰ
অপৰাধী নাৰায়ণ।
ক্ষমিয়োক হৰি লৈয়ো দাস কৰি
পশিলো হেৰা শৰণ।। ১৮৩ ।।

আকৌ,

'নাজানোহো আৱাহন নাজানোহো বিসর্জন
পূজামন্ত্র নাজানো কিঞ্চিত
এতেকে পৰমেশ্বৰ দাস ভৈলো চৰণত
মোৰ গতি সাধিবে উচিত।। ১৩৯।।

এদিৰে অনাসক্ত, ভক্তকবি মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমাই কৈ অন্ত কৰিব নোৱাৰি। গোটেই ঘোষা শাস্ত্রখনত আদিৰ পৰা অন্তলৈকে প্রায়বোৰ ঘোষাৰ মাজত দাস্যভাৱৰ বোঁৱতী সুঁতি অন্তঃশ্রোতা ফাল্গু নদীৰ দৰে বৈ আছে। *'নামঘোষা'*ত মাধৱদেৱৰ দাস্যভাৱ অতি বিনয়সূচকভাৱে প্রকাশ পাইছে আৰু ইয়াকে মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা বোলা হৈছে।

৭.৬ *'নামঘোষা'*ত কৃষ্ণ ভক্তিৰ মাহাত্ম্য

কৃষ্ণতত্ত্ব বা কৃষ্ণভক্তিয়েই *নামঘোষা*ৰ মূল প্রতিপাদ্য বিষয়। মাধৱদেৱে তেওঁৰ হৃদয়ত নিগৰিত প্রগাঢ় ভক্তিৰে *নামঘোষা*ৰ বিভিন্ন ঘোষাত পূর্ণব্রহ্ম কৃষ্ণৰ প্রকৃত স্বৰূপ, তত্ত্ব আৰু মাহাত্ম্যৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে। ভাগৱতৰ 'কৃষ্ণস্তু ভগৱান স্বয়ম' আৰু শ্রীমদ্ভাগৱত গীতাৰ কৃষ্ণক পৰম ব্রহ্ম ৰূপে প্রতিষ্ঠাপিত তত্ত্বক ভক্ত কবি মাধৱদেৱে তেওঁৰ কালজয়ী ভক্তি কাব্য *'নামঘোষা'*ত যদুপতি, দৈৱকীনন্দন শ্রীকৃষ্ণক নিৰাকাৰ নির্গুণ ৰূপত অংকিত কৰি তাৰ জৰিয়তে পৰম ব্রহ্মৰ তত্ত্ব আৰু ভক্তিৰ অবিস্মৰণীয় বাণী ব্যক্ত কৰিছে।

*নামঘোষা*ৰ আৰম্ভণিতে ভক্তপ্রেমীক তত্ত্বদর্শী মাধৱদেৱে পৰম পুৰুষ শ্রীকৃষ্ণক এনেদৰে ভজন কৰিছে—

'সমস্ত মস্তক মণি নিজ ভকতৰ বৈশ্য
ভজো হেন দেৱ যদুপতি ।। ১।।

আকৌ লগতে কৈছে—

যাৰ ৰাম কৃষ্ণ নাম নাৱে ভৱসিন্ধু তৰি
পাৱে পৰমপদ পাপী যত।
সদানন্দ সনাতন হেনয় কৃষ্ণক সদা
উপসা কৰোহো হৃদয়ত।।২।।

উদ্ধৃত প্রথম ঘোষাফাঁকিত চৰাচৰ জগতৰ সমস্ত দেৱতা, ঋষি, মুনি, সিদ্ধ, পাৰিষদ আদি সকলোৰে শিৰৰ ভূষণ ভকত বৎসল দেৱ যদুপতি কৃষ্ণক ভজনা কৰাৰ কথা কৈছে।

দ্বিতীয়ফাঁকি ঘোষাত সদানন্দ, সনাতন ৰাম-কৃষ্ণ নামধাৰী পূর্ণমূর্তি কৃষ্ণদেৱক উপাসনা কৰি জীৱই পৰম্পদ বা মুক্তি লভিব পাৰে।

পূর্ণ ব্রহ্মমূর্ত্তি কৃষ্ণ আকৌ সকলো অৱতাৰৰো কাৰণ—

'মৎস, কুর্ম নৰসিংহ বামন পৰশুৰাম
হলিৰাম বৰাহ শ্রীৰাম।
বুদ্ধ কল্কি নামে দশ আকৃতি ধৰিছা কৃষ্ণ
তযু পাৰে কৰোহো প্রণাম।।৩।।

এইজন কৃষ্ণদেৱে অৱতাৰ ধাৰণ কৰি দুষ্টক দমন আৰু সন্তক পালন কৰি আছে।

এইদৰে ভক্ত কবিজনাই *নামঘোষাৰ* আৰম্ভণিতেই হৃদয়ৰ ভক্তিৰে কৃষ্ণতত্ত্ব উন্মোচন কৰি পিছলৈ ক্রমে বিভিন্ন ঘোষাত পূর্ণব্রহ্ম কৃষ্ণৰ স্বৰূপ, তত্ত্ব আৰু মাহাত্ম্যৰ ব্যাখ্যা দিছে।

নামঘোষত কৃষ্ণ ভক্তি মাহাত্ম্য অতি বিশদভাৱে আলোচিত হৈছে। মাধৱদেৱে 'কৃষ্ণ' শব্দৰ ব্যুৎপত্তিগত অর্থ দেখুৱাই মূর্তিমন্ত আনন্দস্বৰূপ পৰমব্রহ্ম ৰূপে বর্ণনা কৰিছে—

'কৃষ্ণ হেন শব্দ ইটো পৃথিৱীবাচক ভৈল
ণ আনন্দত প্রৱর্তয়
দুইৰো এক পদ ভৈলে পৰম ব্রহ্ম ৰূপ কৃষ্ণ
নাম আনন্দক মাত্র কয়।। ১৪০।।

নামঘোষাৰ বিভিন্ন ঠাইত কৃষ্ণক চৈতন্য স্বৰূপ আৰু সুমধুৰ মঙ্গল, অব্যক্ত, মূর্তিশূণ্য, সর্বধর্ম, অনুপম আৰু সকলো নিগম তত্ত্বৰ সাৰ, শুদ্ধ আত্মা, নিত্য, সত্য, বুদ্ধ আৰু অখণ্ডিত জ্ঞান, শান্ত, চিদানন্দ, অনন্ত মহিমণ্ডিত, ভকতৰ ইষ্ট আৰু জগতৰ গুৰু বুলি সৰল অথচ গভীৰ তত্ত্বপূর্ণ বক্তব্যৰে ব্যক্ত কৰিছে।

ঈশ্বৰ বা ভগৱানৰ পৰিচয় দিয়া জটিল দার্শনিক কর্ম। কিন্তু মাধৱদেৱে *'নামঘোষা'*ত দুটা শাৰীত এইদৰে ঈশ্বৰৰ সংজ্ঞা নিৰূপণ কৰিছে—

"প্রকৃতি পুৰুষ দুইৰো নিয়ন্তা মাধৱ।
সমস্তৰে আত্মা হৰি পৰম বান্ধৱ।।"

উপৰোক্ত তত্ত্বৰ বিস্তৃতি ঘটাই মাধৱদেৱে ঈশ্বৰ নির্ণায়ক আন এটি ঘোষাও ৰচনা কৰিছে। "ঈশ্বৰ সৃষ্টি স্থিতি অন্তকাৰী সর্বশ্রেষ্ঠ দেৱতা ঃ কৃষ্ণ বিনে শ্রেষ্ঠ দেৱ নাহি আৰ" বর্ণনাৰে অনাদি অনন্ত, নির্গুণ, অথচ গুণৰ নিয়ন্ত্রক, জন্ম মৃত্যু ৰহিত, সুন্দৰ, সনাতন গুণনিধি আদি কৃষ্ণতত্ত্বৰ মাহাত্ম্য বিশ্লেষণ কৰিছে। সেইদৰে *'নামঘোষা'*ৰ 'নমস্কাৰ'ৰ শেষত দৈৱকীনন্দন কৃষ্ণক নাৰায়ণ তত্ত্ববোধৰে শৰণ মাগিছে—

হে কৃষ্ণ তযু পাৰে পশিলো শৰণ।
মই অনাথৰ নাথ তুমি নাৰায়ণ।।

শেষত দেখা যায় সমগ্র নামঘোষাৰ বিভিন্ন ঘোষাত ব্যাপ্ত হৈ থকা কৃষ্ণভক্তি তত্ত্বৰ সামগ্রিক ৰূপক ভক্ত কবিজনাই তেওঁৰ অমৰ সৃষ্টিৰ এটি ঘোষাত উচ্চস্বৰে যেন প্রকাশ কৰিছে—

'কৃষ্ণ এক দেৱ দুখহাৰী কাল মায়াদিৱো অধিকাৰী
কৃষ্ণ বিনে শ্রেষ্ঠ দেৱ নাহি নাহি আৰ।
সৃষ্টি স্থিতি অন্তকাৰী দেৱ অন্ত বিনে আন নাহি কেৱ
জানিবা বিষ্ণুসে সমস্ত জগত সাৰ।। ৫৮৮।।

অর্থাৎ জীৱৰ সকলো দুঃখ হৰণ কৰোঁতা একমাত্র দেৱতা কৃষ্ণ, তেৱেঁই কাল মায়াদিৱো অধিকাৰী। কৃষ্ণৰ বাহিৰে আন কোনো শ্রেষ্ঠ দেৱতা নাই। তেৱেই সৃষ্টি, স্থিতি অন্তকাৰী দেৱ। তেওঁত বাহিৰে আন কোনো দ্বিতীয় জন নাই। এতেকে বিষ্ণুৱেই সমস্ত জগতৰ সাৰ বুলি জানিবা।

এইদৰে মাধৱদেৱে *'নামঘোষা'*ত কৃষ্ণদেৱ তত্ত্বক মহিমামণ্ডিত ৰূপত প্রতিষ্ঠা কৰিছে।

৭.৭ *'নামঘোষা'*ত গুৰুদেৱ-নাম-ভকত আদিৰ তত্ত্ব

বৈষ্ণৱ ধর্মৰ মূল চাৰিবস্তু গুৰু, ভকত, নাম, দেৱৰ তত্ত্ব মাধৱদেৱে *'নামঘোষা'*ত নির্দেশ কৰি গৈছে। বেদান্তৰ সাৰ মহাভাগৱতত দেৱৰ উত্তম কৃষ্ণ, গুৰুৰ উত্তম শঙ্কৰগুৰু, মন্ত্রৰ উত্তৰ নাম, কর্মৰ উত্তম ঈশ্বৰসেৱা বৈষ্ণৱ ধর্মৰো এই সৈদ্ধান্তিক মত মাধৱদেৱে কর্তৃত্বসম্পন্ন শাস্ত্রৰ ভিত্তিত প্রতিষ্ঠা কৰিছে। সেয়েহে ক'ব পাৰি যে *'নামঘোষা'* মাধৱদেৱৰ অমৰ সৃষ্টিত গুৰুদেৱ-নাম-ভকত এই চাৰিও তত্ত্বৰ মমার্থে সমাবেশ ঘটিছে।

*নামঘোষা*ৰ প্রথমটি ঘোষা 'ভজন'ত গুৰু, ভকত, নাম, দেৱৰ তত্ত্ব প্রতিফলিত হয়। প্রথমটি ঘোষাতে কোৱা হৈছে যে কামনা-বাসনাহীন আনকি মুক্তিতো নিস্পৃহ ৰসময়ী ভক্তিৰে কৰা শ্রৱণ কীর্তনত সদানন্দ কৃষ্ণৰ লীলা-মালা, গুণ-গৰিমা সততে নিমজ্জিত, যিজনৰ প্রেমময়ী ভক্তিত 'সমস্ত মস্তক মণি' স্বয়ং ভগৱানো বশ হয়, তেনে ভক্তহে গুৰুৰ বাবে যোগ্য। 'গুৰু' শব্দৰ অর্থ তাৎপর্যপূর্ণ। 'গু' পদে 'গুহা' বা অন্ধকাৰ। 'ৰ' পদে 'ৰশ্মি' বা 'পোহৰ'? এই মায়াময় গুহা অন্ধকাৰ ৰূপী সংসাৰৰ পৰা যিজনাই পোহৰৰ বাট দেখুৱাই দিব পাৰে প্রকৃতার্থত সেইজনাই গুৰু। গুৰু অবিহনে কোনো কার্যই সিদ্ধি নহয়। 'গুৰু'ৰ নির্দেশত ভগৱন্তক উপাসনা কৰিলেহে সংসাৰ বন্ধনৰ পৰা মুক্ত হ'ব পাৰি। ভৱসাগৰ পাৰ হ'ব পৰা নৌকাৰ কাণ্ডাৰী হ'ল গুৰু। গুৰুৰ উপদেশ লৈ সৎসঙ্গত থাকি ভগৱন্তৰ চৰণত একান্তমেন শৰণাপন্ন হ'লে ভকত বৎসল ভগবানে ভক্তক উদ্ধাৰ কৰাটো নিশ্চিত। সেয়েহে দ্বিতীয় ঘোষাত কৈছে—

'যাৰ ৰাম কৃষ্ণ নাম নাৱে ভৱ সিন্ধু তৰি
পাৱে পৰম্পদ পাপী যত।
সদানন্দ সনাতন হেনয় কৃষ্ণক সদা
উপাসা কৰো হৃদয়ত।। ২।।

জগতখন হ'ল অসাৰ, অনিত্য। ভগৱন্ত হ'ল নিত্য, শুদ্ধ, নির্মল আৰু নির্গুণ। ভগৱন্তই মায়া বা অবিদ্যাৰ জৰিয়তে অসন্ত জগতখনক সন্ত ৰূপত প্রকাশ কৰে, যাৰ বাবে 'ৰচিত সর্পৰ ভ্রম' হোৱাৰ দৰে জীৱই সংসাৰখনতে সর্বস্ব বুলি মজি থাকে। এই অসাৰ অসত্যৰ সন্ধান পাবলৈ

হ'লে গুৰুভক্তিৰ জৰিয়তে আধ্যাত্মিক উৎকর্ষ সাধন হ'ব লাগিব। মায়া বা অবিদ্যাৰ আভৰণ ভেদ কৰি ভগৱন্তক লাভ কৰাৰ একমাত্র সুগম পথ হ'ল ভক্তি। সমস্ত শাস্ত্রৰ সাৰোদ্ধাৰ কৰি শ্রীমন্ত শঙ্কৰদেৱে জীৱ তৰণৰ হেতু ভকতিৰ ভাণ্ডাৰ প্রকাশ কৰিলে। পবিত্র ভকতিৰ অমিয়া জনগণক পান কৰাই যিজনা গুৰুৱে উপাসনা, আৰাধনা আৰু মোক্ষপ্রাপ্তিৰ সন্ধান দিলে সেইজন গুৰু গুৰুৰো পৰম গুৰু। সেয়েহে সম্যকভাৱে মাধৱদেৱে *'নামঘোষা'*ত ব্যক্ত কৰিছে—

'শ্রীমন্ত শঙ্কৰ হৰি ভকতৰ
জানা যেন কল্পতৰু
তাহান্ত বিনায় নাই নাই নাই
আমাৰ পৰম গুৰু।। ৩৭৫।।

এইদৰে *'নামঘোষা'*ৰ 'বস্তু প্রকাশ' অধ্যায়ত গুৰু তত্ত্বৰ প্রকাশ অতি তাৎপর্যপূর্ণভাৱে ভক্তসকলৰ কল্পতৰু শ্রীশঙ্কৰৰ কথা কোৱা হৈছে। বৈকুণ্ঠত 'কল্পতৰু' নামে এজোপা বৃক্ষ আছে। এই কল্পতৰু বৃক্ষ সর্বকাম সফল কৰে। শ্রীমন্ত শঙ্কৰ ভক্ত সকলৰ কল্পতৰু গুৰু। ভাগৱতৰ চাৰিবস্তু *'নামঘোষা'* ঘোষাৰো চাৰিবস্তুৰ অন্য এক প্রকাশ হ'ল 'দেৱ'। ভাৰতীয় সংস্কৃতিয়ে 'তেত্রিশ কোটি দেৱতা'ৰ অস্তিত্ব স্বীকাৰ কৰিলেও অসমৰ বৈষ্ণৱ ধর্মত 'অনন্ত কোটি ব্রহ্মাণ্ডৰ হৰি অধিকাৰী' এজন দেৱতাৰ অস্তিত্বকহে স্বীকাৰ কৰিছে। সেইজনেই কৃষ্ণ দেৱতা। সকলো দুখ, সুখ, সৃষ্টি স্থিতি আৰু লয়ৰ অধিকাৰী হ'ল কৃষ্ণ দেৱতা। ভাগৱত পুৰাণ, 'কৃষ্ণস্তু ভগৱান স্বয়ম' সাৰ সংগ্রহেৰে নির্মাণ কৰা *'নামঘোষা'*ত ব্রহ্মা আৰু হৰৰো উপাস্য দেৱতা একমাত্র প্রাণকর্তা পৰমশক্তি পুৰুষোত্তম কৃষ্ণদেৱতাৰহে জয়গান গাইছে—

'কৃষ্ণ এক দেৱ দুখহাৰী কাল মায়াদিৰো অধিকাৰী
কৃষ্ণ বিনে শ্রেষ্ঠ নাহি নাহি আৰ।
সৃষ্টি স্থিতি অন্তকাৰী দেৱ তান্তবিনে আন নাহি কেৱ
জানিবা বিষ্ণুসে সমস্ত জগত সাৰ।। ৫৮৮।।

লগতে *নামঘোষাত* মাধৱদেৱে ইয়াকো প্রকাশ কৰিছে যে বিষ্ণু বা কৃষ্ণভক্তিৰ বাহিৰে অন্য দেৱতাক পূজা সেৱা কৰিলে নিস্ফল হৰি নাম অর্থাৎ একান্ত ভক্তিৰে ভগৱানক স্মৰণ কৰিব পাৰিলেই পৰম ধর্ম সাধন হয়। দেৱৰো দেৱতা দৈৱকী নন্দন কৃষ্ণ। তেওঁৰ গুণ নামেই পৰম ধর্ম।

শঙ্কৰদেৱৰ *কীর্ত্তন, দশম,* আৰু মাধৱদেৱৰ *নামঘোষা, ৰত্নাৱলীক* মহা পুৰুষীয়া ধর্ম অর্থাৎ একশৰণ হৰি নাম ধর্মৰ 'চাৰি বেদ বা চাৰি খুটি' বোলা হয়। শ্রীমন্ত শঙ্কৰৰ হাতত গুৰু আৰু দেৱতত্ত্ব প্রকাশ পাইছে। মাধৱদেৱে পুৰুষত প্রকাশ পাইছে নাম আৰু ভকত তত্ত্ব। সেয়েহে চাৰি শাস্ত্রৰ *কীর্ত্তনত* গুৰুতত্ত্ব আৰু *দশমত* দেৱতত্ত্ব— নামঘোষাত নামতত্ত্ব আৰু ৰত্নাৱলীত ভকত তত্ত্ব শক্তিশালীভাৱে প্রকাশি উঠিছে। ইয়াতে ভক্তসকলে শঙ্কৰ মাধৱ অভেদ্য ৰূপত *কীর্ত্তন-দশম* শ্রীমন্ত শঙ্কৰৰ মূর্ত্তি স্বৰূপ আৰু *ঘোষা ৰত্নাৱলী* শ্রী মাধৱ পুৰুষৰ মূর্ত্তি স্বৰূপ ভাৱত গ্রহণ কৰিছে।

মাধৱদেৱৰ *'নামঘোষা'* নামতত্ত্ব প্রকাশক এখনি আদর্শ গ্রন্থ। মাধৱদেৱে ঘোষাসমূহক

অনেক ভাগত ভাগ কৰিছে যদিও নামান্বয়, নাম মহিমা আদি অনেক পটলত বিশেষভাৱে নাম মাহাত্ম্যক ব্যক্ত কৰা দেখা যায়। তদুপৰি শৰণছন্দ বা ঘোষা ছন্দ আৰু নামছন্দ বা পটলসমূহতো নাম মহিমাকে প্ৰকাশ কৰিছে। 'নাম' দুটি অক্ষৰৰ এটি শব্দ আৰু অর্থসূচক শব্দই নাম। নামঘোষাত 'নাম' দুটি অক্ষৰৰ এটি শব্দ আৰু অর্থসূচক শব্দই নাম। নামঘোষাত 'নাম শব্দই ভগৱন্তৰ নামক বুজাইছে। যিজনে চৰাচৰ ব্ৰহ্মাণ্ডৰ গৰাকী, যিজন নিৰ্গুণ, নিৰাকাৰ, নিত্য, সত্য, বুদ্ধ পৰমানন্দ বিষ্ণুৰ নাম। এই নাম অনাদি অনন্ত। ভগৱন্তৰ নাম লৈ অন্ত কৰিব নোৱাৰি। ব্ৰহ্মাই চাৰিমুখে, অনন্তই সহস্ৰ মুখেও নামৰ সংখ্যা ক'ব নোৱাৰিলে। শিৱই সহস্ৰনাম, ব্ৰহ্মাদি দেৱগণে অষ্টোত্তৰ শতনাম আৰু বেদে অষ্ঠ প্ৰকাৰৰ নামৰ স্বৰূপ প্ৰকাশ কৰিলে। কিন্তু প্ৰকৃততে ইশ্বৰৰ নামত প্ৰকৃত সংখ্যা কোনেও জানিবলৈ সক্ষম নহ'ল। মাধৱদেৱে *'নামঘোষা'* গ্ৰন্থখনিত ১৬৪ টি নামৰ উল্লেখ কৰিছে। আমি সাধাৰণতে ব্যৱহাৰ কৰা নামৰ উপৰিও অনেক নামৰ উপস্থাপন কৰিছে ঈশ্বৰৰ গুণ, যশ, কার্যকাৰণ তথা কাৰক সূচকভাৱে। ভক্ত কবিজনাই হৃদয়ৰ গভীৰ আবেগ, ভক্তি আৰু কৰুণ আবেদনৰ বিভিন্ন ঘোষাৰ পংক্তিত প্ৰায়োগিক ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰিছে তাৰ দ্বাৰা ঘোষাৰ অর্থই প্ৰাঞ্জল কৰি তোলা নাই, লগতে নাম মাহাত্ম্যও প্ৰকাশ কৰিছে। বেদ-বেদান্ত, উপনিষদ আদি ধর্ম গ্ৰন্থৰ মূল উদ্দেশ্য আৰু লক্ষ্যই হৈছে ভগৱানৰ নামৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰা। *নামঘোষা*ও নামতত্ত্ব বিচাৰমূলক এখনি আদর্শ গ্ৰন্থ।

চাৰি বস্তুৰ আন এক প্ৰকাশ হ'ল ভকত। 'ভ' মানে ভগৱন্ত ভয় বিমোচন, 'ক' মানে কৃষ্ণ ভক্তি আৰু 'ত' মানে তৰণৰ উপায় কৃষ্ণত শৰণ। ভকত ভগৱন্তৰ অতি প্ৰিয়। এই কথা শ্ৰীকৃষ্ণই নিজ মুখে গীতাত কৈছে যে ভগৱন্ত ভক্তৰ অধীন, ভকত বৎসল। তেওঁ নিৰাকাৰ, চৰাচৰ যদিও ভকতৰ ওচৰত বন্দী। ভকতে যি কামনা কৰে ভগৱন্তই অচিৰেই তাক পূৰণ কৰে।

মাধৱদেৱৰ নামঘোষাত এই সম্পর্কত কোৱা হৈছে—

'একান্ত ভকতসৱে নির্গুণ কৃষ্ণ গুণ
গাৱে সদা বাসিয়া যথাত।
বৈকুণ্ঠকো পৰিহাৰ যোগীৱো হৃদয় এৰি
থাকা হৰি সাক্ষাতে তথাতি।।

কিন্তু ভকতৰ ভক্তিপূর্ণ হয় সাধু বা সৎসঙ্গত, অর্থাৎ ভক্তৰ সংসর্গতহে সৎসঙ্গ অবিহনে ভকতি অপূর্ণ। সত্য, দয়া, ক্ষমা ভকতিৰ মূলমন্ত্ৰ। মাধৱপুৰুষে *নামঘোষাত* ব্যক্ত কৰিছে—

'মহন্তৰ সঙ্গে হৰি কথা ৰসে
মনক জিনিয়ো ভাই।
মায়াক তৰিয়া হৰিক পাইবাৰ
উপায় আৰৰ নাই।।

এইদৰেই মাধৱদেৱৰ *'নামঘোষা'*ত গুৰু দেৱ নাম ভকতৰ তত্ত্ব অতি সহজ সৰল আৰু প্ৰাঞ্জলভাৱে বিভিন্ন ঘোষাত পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ 'ভকত' শব্দটো বিশ্লেষণ কৰক।

(১০০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

৭.৮ *নামঘোষাৰ* সাহিত্যিক সৌন্দৰ্য্য

নামঘোষা মাধৱদেৱৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ শ্ৰেষ্ঠ কীৰ্ত্তনস্তম্ভ। আধ্যাত্মিক শাস্ত্ৰৰূপেও শ্ৰেষ্ঠত্ব দাবী কৰিব পৰা গ্ৰন্থ *'নামঘোষা'*ৰ সাহিত্যিক মূল্য অপৰিসীম। সভ্যতা, সংস্কৃতি আৰু জীৱন পদ্ধতিত চহকী এটা জাতিৰ পৰিচয় পোৱা যায় সেই জাতিৰ সাহিত্য সম্পদত। বিশ্বজনীনতা উৎকৃষ্ট সাহিত্যৰ এক লক্ষণ। দেশ কাল ভেদে মানুহৰ জীৱন পদ্ধতি, ভাষা বেলেগ হ'লেও চিন্তা, আবেগ, অনুভূতিৰ ক্ষেত্ৰত সকলো মানুহেই একে। সাহিত্যই যিহেতু মানুহৰ আবেগ অনুভূতি আৰ স্বভাৱিক প্ৰকাশ কৰে সেয়ে বিনা দ্বিধাই ক'ব পাৰি যে ভক্তি সাহিত্য বা আধ্যাত্মিক শাস্ত্ৰ বিশ্বজননী আৰু সাৰ্বজনীন।

ভক্তি সাহিত্যক কোনো জাতীয় সীমাৰ ভিতৰত আৱদ্ধ ৰাখিব নোৱাৰি। *নামঘোষা* দৰাচলতে এখনি বিশ্ব সাহিত্যৰ সাৰ্বজননী শ্ৰেষ্ঠ ভক্তি সাহিত্য। সাহিত্যক প্ৰধানভাৱে দুটা ভাগত ভগাব পাৰি। জ্ঞানৰ সাহিত্য আৰু শক্তিমন্তৰ সাহিত্য। জ্ঞানৰ সাহিত্যই পাঠকৰ মনত জ্ঞানৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি মানৱ সমাজক ব্যৱহাৰিক তথ্য প্ৰযুক্তিৰ প্ৰগতিত অগ্ৰসৰ কৰে। আনহাতে শক্তিমন্তা বা প্ৰাণৰ সাহিত্যৰ লক্ষ্য হ'ল পাঠকৰ হৃদয় মন আলোকিত কৰি বৌদ্ধিক প্ৰজ্ঞাৰ পোহৰ বিলোৱা। মাধৱদেৱে সত্য, সুন্দৰৰ আবেগসনা বৌদ্ধিক অনুভূতিক মৌলিক সৃজনাত্মক শিল্প প্ৰতিভাৰে আধ্যাত্মিক জীৱনৰ অভিজ্ঞতাক 'নামঘোষাত উপস্থাপন কৰিছে। যাৰ ফলত উৎকৃষ্ট আধ্যাত্মিক ৰস সাহিত্যৰূপে 'নামঘোষাই স্বীকৃতি পাবলৈ সক্ষম হৈছে। বিনোৱা ভাৱেই নামঘোষাৰ ওপৰত এইদৰে মন্তব্য কৰিছিল—'ই বিশ্বৰ সৰ্বোৎকৃষ্ট ধৰ্ম গ্ৰন্থবোৰৰ ভিতৰত অন্যতম। ইয়াত থকা 'সেৱা ৰসসাৰ' পৃথিৱীৰ অন্য গ্ৰন্থত বিৰল। আমাৰ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই কৈছিল— 'পৃথিৱীৰ সু-সভ্য দেশত এনে এখন Sricture বা শাস্ত্ৰ ওলোৱা নাই যাক আমাৰ 'নামঘোষা' শাস্ত্ৰখনৰে সৈতে একেশাৰীত ঠগিত থব পাৰি। ইয়াত কোনো কাহিনী পোৱা নাযায় বা শাত্ৰখন বৰ্ণনাত্মক নহয়। কৃষ্ণভক্তি তত্ত্বৰ ওপৰত ৰচিত গ্ৰন্থখনত মাধৱদেৱে পাণ্ডিত্য, শৈল্পিক প্ৰতিভাৰে নিগুৰ্ণ, নিৰাকাৰ, ভগৱন্তৰ নামৰ মহিমাকেই প্ৰাঞ্জল ভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে। বৈষ্ণৱধৰ্মৰ ওপৰত লিখা এনে এখনি অনুপম তাত্ত্বিক পুথি ভাৰতবৰ্ষ নালাগে বোধকৰো বিশ্বতে বিৰল।

নামঘোষাৰ অধিকাংশ ঘোষাক উত্তম কবিতাৰ শ্ৰেণীত পেলাব পাৰি। ধৰ্মৰ বিষয় বস্তুৰে পুথিখন আগবঢ়ালেও এই কবিতাবোৰ যেন এজন ৰহস্যবাদী কবিৰ অকৃত্ৰিম অনুভূতিৰ নিজৰা। 'নামঘোষা'ত ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মনোভাৱতকৈ ভক্ত হৃদয়ৰ গভীৰ আৰু সুদৃঢ় আত্মবিলোপনৰ সুৰে সৰগী সৌন্দৰ্য দান কৰিছে। সকলো সৌন্দৰ্য্যৰে একক সত্ত্বাক সন্ধান কৰি ৰহস্যবাদী ভক্ত কবিজনাই

প্রিয়তম আত্মাৰ পৰম দেৱতাৰ সৌন্দর্যত দ্রৱীভূত হৈ যাবলৈ সক্ষম হৈছে। এইখিনিতেই মাধৱদেৱৰ ব্যক্তিত্বক বাদ দি 'নামঘোষা'ৰ শ্রেষ্ঠ সাহিত্যবোৰ আলোচনা সম্পূর্ণ কৰিব নোৱাৰি।

নামঘোষাৰ বিষয় বস্তু দার্শনিক তত্ব হোৱা বাবে অতি বিশাল আৰু গভীৰ। মহাপুৰুষীয়া বৈষ্ণৱ ধর্ম দর্শনৰ চূড়ান্ত সাৰ সংগ্রহ। পণ্ডিত ভক্ত কবি, ছান্দসিক মাধৱদেৱে তেওঁৰ অমস সৃষ্টি 'নামঘোষা'ত সমালোচক বাণীকান্ত কাকতিয়ে সেয়েহে মন্তব্য কৰিছে যে সাহিত্য হিচাপে নামঘোষাৰ মূল্য ইয়াৰ গভীৰ ভক্তিৰসত। এই দৃষ্টিভঙ্গীৰেই বিনোৱাজীয়েও পুনঃ কৈছিল— 'নামঘোষা' নিঃ সন্দেহে অতি উচ্চ ভাৱ আৰু সাহিত্যৰ সকলো তত্ত্ব বিশিষ্ট এখন উচ্চমানৰ সাহিত্য। সঁচাকৈয়ে মহৎ ধ্রুপদী গ্রন্থখনিৰ কাব্যিক সৌন্দর্য অতুলনীয় আৰু অনুপম।

নামঘোষাৰ কিছু সংখ্যক ঘোষা বিভিন্ন সংস্কৃত শাস্ত্রৰ শ্লোকানুবাদ হ'লেও কাব্যখনিৰ কোনখিনি অনুবাদ আৰু কোনখিনি কবিজনাৰ স্বকীয় সৃষ্টি তাৰ পার্থক্য ধৰিব নোৱাৰি। কিছুমান ঘোষা পংক্তিত শ্লোকৰ মূলৰো অধিক কবিত্ব, লালিত্য, মাধুর্য আৰু ভক্তি উচ্ছাসৰ শব্দ চাতুর্য্যৰ পদ বিন্যাস দেখিবলৈ পোৱা যায়। *নামঘোষাৰ* পটল বিভাজন গ্রন্থখনিৰ নিজা বৈশিষ্ট্য। ঘোষা সমূহে ৩৭ টা পটলত বিভাজিত। সেইবোৰ ভজন, নমস্কাৰ, উপদেশ, নিন্দা, প্রার্থনা, মহিমা, আত্মউপদেশ, বস্তুপ্রকাশ, প্রশংসা, অনুধিতা, নাম, পৰমার্থসাৰ, হৰবাৰ, নামান্বয়, খেদ, ইশ্বৰ নির্ণয় ইত্যাদি। আকৌ এই ৩৭ টা ভাগৰ পনৰাবৃত্তি ঘটি প্রায় ৯০/৯১ ভাগত সমস্ত গ্রন্থখনি বিভাজিত হৈছে।

প্রাচীন ভাৰতীয় আলঙ্কাৰিকসকলৰ মতে কাব্যিক সৌন্দর্য লুকাই থাকে কবিতাৰ ৰস, অলঙ্কাৰ, ছন্দসজ্জা আৰু ভাৱ-ভাষাৰ সুগম প্রয়োগত। ৰসহীন কাব্য কেতিয়াও সার্থক কাব্য বা কবিতা হ'ব নোৱাৰে। *নামঘোষাত* ভক্তিৰসৰ প্লাৱন নামিছে। ত্রয়োদশ শতিকাত ভক্তিৰসিক বোপদেৱে ভক্তিকো ৰস হিচাপে স্বীকৃতি দিছে। তেওঁৰ *'মুক্তাফল'* নামৰ গ্রন্থত শৃংগাৰ, হাস্য, কৰুণ, বীৰ আদি ন বিধ ৰসৰ যোগেদি ভক্তিৰস আস্বাদন কৰিব পাৰি বুলি কৈছে। মাধৱদেৱে বাৎসল্য, দাস, ভক্তি ৰসৰ যোগেদি তেওঁৰ সাহিত্যৰাজিত পাঠকক অৱগাহন কৰাইছে। সেই বাৰেই বাণীকান্ত কাকতিয়ে এইদৰে মন্তব্য কৰে 'এপিনে যেনেকৈ মাধৱদেৱে নিজৰ ৰচিত গীত, নাট আদিত বাৎসল্য ভক্তিৰ পকাষ্ঠা দেখুৱাইছে আনপিনে তেনেকৈ *নামঘোষাতো* হৃদয়ৰ আবেগ ঢালি দি দাস্যভাৱক কবিত্বৰ চৰম সীমালৈ লৈ গৈছে। বাৎসল্য ৰসৰ উদয়াচলত আবির্ভূত হৈ দাস্যভাৱৰ অস্তাচলত মাধৱদেৱৰ সাহিত্য প্রতিভা মাৰ গৈছে। *নামঘোষা* গ্রন্থখনি এখনি ভক্তিৰসৰ কাব্য, সেইকথা মাধৱদেৱে গ্রন্থৰ আৰম্ভণিতেই ঘোষণা কৰিছে। সার্থক সাহিত্যৰ এইটো এটা প্রধান লক্ষণ।

কাব্যিক সৌন্দর্যৰ বিচাৰত ৰসৰ পিছতেই অলংকাৰৰ স্থান। অলংকাৰৰ সুষম প্রয়োগে কাব্যৰ সৌন্দর্য দুগুণে বৃদ্ধি কৰে। অলংকাৰৰ প্রয়োগে ভাৱ প্রকাশ কৰা শব্দক কাব্যত অধিক প্রভাৱশালী কৰে। তদুপৰি অলংকাৰ প্রয়োগত বাক্য আৰু ভাৱ স্পষ্টৰূপত ধৰা দিয়ে। উদাহৰণ স্বৰূপে "শ্রীমন্ত শঙ্কৰ/ হৰি ভকতৰ/ জানা যেন কল্পতৰু/ তাহান্ত বিনাই/ নাই নাই নাই। আমাৰ পৰম গুৰু" এই ঘোষাফাকিত শ্রীমন্ত শঙ্কৰদেৱ ভকতৰ বাবে বৈকুণ্ঠৰ কল্পতৰু সদৃশ। ইয়াত 'কল্পতৰু' বৃক্ষক উপমা হিচাপে গ্রহণ নকৰি আন উপমাৰে বুজাবলৈ গ'লে গুৰুজনাৰ স্বৰূপ

ইমান সুন্দৰ আৰু ব্যাপক নহ'লহেঁতেন। মাধৱদেৱে এনেদৰে *নামঘোষাত* যথোপযুক্ত অলঙ্কাৰ প্ৰয়োগ কৰি গ্ৰন্থখনিৰ নান্দনিক দিশত চাৰুত্ব বা মনোহাৰিত্ব প্ৰদান কৰিছে।

ৰস আৰু অলংকাৰৰ সমানেই ছন্দয়ো কাব্যৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধিত বিশেষভাৱে অৰিহণা যোগায়। অনুপ্ৰাস আদি শব্দালংকাৰৰ দৰেই ছন্দয়ো কাব্যক গীতৰ মাধুৰ্য দান কৰে। কাব্যৰ ছন্দ হ'ল শব্দ বিন্যাসৰ ফলত ওপজা এক প্ৰকাৰ সৌন্দৰ্য। শব্দবিন্যাসৰ বেলিকা কবিয়ে সংযম, বাধা বা বিৰতিৰ সৃষ্টি কৰে, যাৰ ফলত কাব্য শ্ৰুতিমধুৰ হৈ পৰে। পূৰ্বকবি মাধৱ কন্দলি, শঙ্কৰদেৱৰ পদাঙ্ক অনুসৰণ কৰি মাধৱদেৱে পুৰণি সাহিত্যত ব্যৱহৃত পদ, ছবি, দুলড়ী, লেছাৰী এই চাৰিটা ছন্দসজ্জা ব্যৱহাৰ কৰাৰ উপৰিও ঘোষা ছন্দ আৰু নাম ছন্দ নামে দুটা ছন্দৰ শব্দ বিন্যাসৰ কৌশল মাধৱদেৱৰ নিজস্ব। মাধৱদেৱৰ জীৱন ছন্দৰ ধ্বনি এই ঘোষা ছন্দ আৰু নাম ছন্দৰ মাজত নিহিত হৈ আছে। এনে ছন্দত ৰচিত ঘোষাসমূহ তেওঁৰ ভক্তি বিগলতি হৃদয়ৰ পৰা নিগৰি ওলোৱা ভগৱৎ প্ৰেমৰ মন্দাকিনীৰ অফুৰন্ত প্ৰৱাহ।

এইদৰে *নামঘোষাৰ* সামগ্ৰিক দিশ পৰ্যালোচনা কৰি চালে দেখা যায় যে *নামঘোষা* মূলতঃ তত্ত্বপ্ৰধান আধ্যাত্মিক গ্ৰন্থ হ'লেও নন্দনতাত্ত্বিক দিশতো ছন্দৰ ঝংকাৰ, ভাষাৰ মাধুৰ্য, ভাৱৰ প্ৰসাৰতা আৰু মাধৱদেৱৰ ভক্তিকাতৰ কৰুণ আকূতিয়ে এখন সফল আৰু উৎকৃষ্ট বিশ্বজনীন ভক্তি সাহিত্যৰ ৰূপ দিছে।

৭.৯ *'নামঘোষা'ৰ* ভক্তি তত্ত্ব

ভক্তিতত্ত্ব প্ৰকাশক গ্ৰন্থ হিচাপে *নামঘোষা* অতুলনীয়। ভক্তিত্ত্ব হ'ল সনাতন হিন্দু ধৰ্মৰ এটি প্ৰধান তত্ত্ব। অতি সহজভাৱে ক'বলৈ হ'লে ঈশ্বৰৰ প্ৰতি একান্ত প্ৰেম বা অনুৰাগেই হ'ল ভক্তি। আত্ম নিবেদন ভক্তি তত্ত্বৰ মূল কথা। বৈষ্ণৱ ধৰ্ম পৰম্পৰা মতে ভক্তজনে শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনেৰে ভক্তিৰ আখৰা আৰম্ভ কৰি আত্ম নিবেদনেৰে ভকতিৰ চূড়ান্ত অৱস্থাত উপনীত হয়। *'নামঘোষা'*ত ভক্তি ধৰ্মৰ তত্ত্ব প্ৰকাশিত হৈছে।

হৰিভক্তিৰ পাৰমার্থিক তত্ত্ব লাভ হয়। এই সম্পৰ্কত মাধৱদেৱে *'নামঘোষা'*ত কৈছে—

'হৰিভক্তি ৰাজমার্গ গুৰু পদ নাম চন্দ্ৰ প্ৰকাশিত
শ্ৰুতি জননীৰ পদ পথ অনুসৰি।। ৬২৩।।

হৰিভক্তিক ৰাজমার্গ বা ৰাজপথ বোলা হৈছে। এই ৰাজপথত 'গুৰুপদ' আৰু 'শ্ৰুতিত জননীৰ পদ' হে অনুসৰণ কৰি খোজ দিব লাগিব। ৰাজপথ সকলো পথৰ ভিতৰতে শ্ৰেষ্ঠ, সেইদৰে হৰি ভক্তিও শ্ৰেষ্ঠ।

গুৰু ভক্তি পৰায়ণ মাধৱদেৱে শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্মৰ তত্ত্ব, সাহিত্যৰ তত্ত্ব আৰু জীৱন তথা জগত সম্পৰ্কে গ্ৰহণ কৰা দৃষ্টিভঙ্গীৰ পৰা ক'তো সামান্যভাৱেও আঁতৰি যোৱা নাই। ভাগৱত পুৰাণৰ মূল সত্ত্বা 'কৃষ্ণস্তু ভগবান স্বয়ম' সৰোগত কৰি শঙ্কৰদেৱে লক্ষ্য প্ৰাপ্তিৰ যি পন্থা নিৰূপন কৰিছিল সি তাত্ত্বিক দার্শনিকৰ জ্ঞানপথ নহয়; নতুবা কর্মকাণ্ডৰ পূজা উপাসনাও নহয়। সেই পথ হ'ল অবিচল বিশ্বাসৰ ভেটিত প্ৰতিষ্ঠিত ভক্তিৰ এক শৰণ ধৰ্ম। 'কৃষ্ণ' শব্দৰ বুৎপত্তিগত অর্থ হ'ল

পৃথিৱীৰ আনন্দৰ কাৰণ। শ্ৰীকৃষ্ণৰ মূল লক্ষ্য হ'ল বেদান্তৰ ব্ৰহ্ম আৰু সেই নিগুৰ্ণ নিৰাকাৰ ব্ৰহ্মক উপলব্ধি কৰাৰ ঘাই আধাৰ হ'ল সগুণ, সাকাৰ কৃষ্ণ। সগুণ ঈশ্বৰৰ ধ্যানৰ মাজেৰে নিগুৰ্ণ ব্ৰহ্মৰ জ্ঞান ঈশ্বৰৰ ওচৰত ভক্তিৰে আত্মনিবেদন কৰিব পাৰিলেহে সম্ভৱ। আত্মসমৰ্পণৰ মাজেৰেই পৰম ব্ৰহ্মাৰ মিলন সংঘটনা ভাগৱতী, নামধৰ্মৰ মূল কথা।

তপ জপ যজ্ঞ দান সবে বিড়ম্বন।
কেৱল ভক্তিত তুষ্ট হোন্ত নাৰায়ণ।।

আকৌ— কৃষ্ণ মোৰ গতি মতি কৃষ্ণত ভকতি প্ৰীতি
কৃষ্ণ পাৱে নিমজ্জক মন।। ৯৭।।

উপনিষদৰ যি তত্ত্ব শঙ্কৰদেৱে ভাগৱতী বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মাজত অতি নিভৃত স্থানত থৈ গ'ল। এই তত্ত্বই মাধৱদেৱৰ সকলো ৰচনাৰ বিশেষকৈ *নামঘোষাৰ* ঘাই তত্ত্ব।

সকলো উপনিষদ ধেনু দোগ্ধা ভৈলা তানে নন্দসুত
তাব বৎস ভৈল কুণ্ডীসূত ধনঞ্জয়।
দুগ্ধ ভৈল মহা গীতামৃত কৃষ্ণৰ চৰণে দিয়া চিত্ত
সুবুদ্ধি সকলে সন্তোষ পান কৰায় ।। ৬৬৯।।

মাধৱদেৱৰ *নামঘোষা*ই শংকৰ প্ৰৱৰ্তিতে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ তত্ত্ব, মত আৰু পন্থ এই তিনিওকে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ লগতে ভক্তিবিৰোধীসকলৰ সকলো যুক্তি খণ্ডন কৰি বৈষ্ণৱ ধৰ্ম নিষ্কণ্টক কৰি গৈছে। *'নামঘোষা'*ৰ উপদেশৰ মাজত এই তত্ত্ব আৰু পন্থ পৰিস্ফুট হৈছে।

অব্যক্ত ঈশ্বৰ হৰি কিমতে পূজিক তাঙ্ক
ব্যাপকত কিবা বিসৰ্জন।
এতাৱত মূৰ্ত্তিশূণ্য কেনমতে চিন্তিবাহা
ৰাম বুলি শুদ্ধ কৰ মন।। ৮।।

সকলো সাধন মাৰ্গৰ চৰম লক্ষ্য হ'ল মুক্তি। এই মুক্তি সকলো সাধকৰ পৰম পুৰুষাৰ্থ। কিন্তু বৈষ্ণৱ ধৰ্মত একান্ত ভকতসকলে মুক্তি সুখকো বাঞ্ছা নকৰে। কেৱল ৰসময়ী ভক্তিহে বাঞ্ছা কৰে। *নামঘোষাৰ* প্ৰথম ঘোষাতেই তেনে মুক্তিকো নিস্পৃহ ভকত জ্ঞানকহে প্ৰণাম কৰিছে মাধৱদেৱে। *নামঘোষাৰ* ঈশ্বৰ ভক্তিৰ ওচৰত মুক্তি বা নিৰ্বাণ গৌণ হৈ পৰিছে। এই ঘোষাতে আৰম্ভ হ'ল ত্ৰিধাৰা গ্ৰোত— গুৰুভক্তি অৰ্থাৎ গুৰু শঙ্কৰস্মৃতি, কৃষ্ণভক্তি মাহাত্ম্য আৰু যি ভক্তিত কৃষ্ণও ভকতৰ বশ হয়, সেই ভক্তিৰ বাবে মাধৱদেৱৰ অনুনয় বিনয়। এইদৰে মাধৱদেৱে *নামঘোষাৰ* প্ৰথম চাৰিটা ঘোষাতে গুৰ ভকত নাম দেৱ তত্ত্বৰ লগতে একান্ত ভকতৰ নাম গুণ কীৰ্তনৰ মহিমাও ব্যাখ্যা কৰিছে।

শ্ৰৱণ, কীৰ্ত্তন, স্মৰণ, অৰ্চন, পদসেৱন, দাস্য, সখিত্ব, বন্দন আৰু আত্মনিবেদন এই নৱবিধি ভক্তিৰ ভিতৰত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে বৈষ্ণৱ ধৰ্মত শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনক শ্ৰেষ্ঠ স্থান দিছে। মাধৱদেৱেও *'নামঘোষা'*ত শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনৰ শ্ৰেষ্ঠতা বহুকেইটা ঘোষাত উচ্চস্বৰে প্ৰকাশ কৰিছে।

'শুনা সভাসদচয় নেৰিবা শাস্ত্ৰৰ লয়
হৰি গুণ ভাগৱত সাৰ।

সাধু সংগ অনুসৰা শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন কৰা
পৰিহৰা পাষণ্ড আচাৰ।। ৩৮।।

বৈষ্ণৱ ধৰ্মত অৱতাৰবাদ স্বীকাৰ কৰা হৈছে। ভগৱতগীতাৰ 'যদা যদাহি ধৰ্মস্য গ্লানিভৱতি ভাৰত' শ্লোকৰ দ্বাৰা দেখুওৱা হৈছে যে যেতিয়া অসৎ শক্তিয়ে মানৱীয় মূল্যবোধক ধ্বংস কৰিব বিচাৰে, তেতিয়াই ভগৱন্তই তেওঁৰ পৰম বিভূতিৰে দুষ্টক দমন আৰু শান্তক পালন কৰিবলৈ অৱতাৰ ধাৰণ কৰে। শঙ্কৰদেৱে কীৰ্তনঘোষাৰ আৰম্ভণিতে চতুৰ্বিংশতি অৱতাৰ বৰ্ণনা কৰাৰ দৰেই মাধৱদেৱে *নামঘোষাৰ* প্ৰথম পৰ্যায়তে দশ অৱতাৰৰ কথা বৰ্ণনা কৰিছে—

মৎস কুৰ্ম্ম নৰসিংহ বামন পৰশুৰাম
হলিৰাম বৰাহ শ্ৰীৰাম।
বুদ্ধ কল্কি নামে দশ আকৃতি ধৰিছা কৃষ্ণ
তযু পাৱে কৰোহো প্ৰণাম।। ৩।।

বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ 'একশৰণ তত্ত্ব' শংকৰদেৱৰ দৰেই মাধৱদেৱেও *নামঘোষাত* একশৰণ তত্ত্ব' গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে—

হৰিপদে সেৱা নকৰে নিমিত্তে
মায়ায়ে বান্ধি ফুৰাৱে।
তাৱত মায়াক নকৰে ৰহিত
শৰণ নলয় যাৱে।। ১৮২।।

অৰ্থাৎ যেতিয়ালৈকে জীৱই ভগৱন্তৰ অভয় চৰণত একান্তভাৱে শৰণাপন্ন নহয়, তেতিয়ালৈকে মায়াৰ বন্ধন ছেদ কৰি মুক্ত হ'ব নোৱাৰে। আকৌ মাধৱদেৱে *'নামঘোষা'ত* প্ৰসাদতত্ত্বৰো সন্ভেদ দিছে—

যেবে হৰি পদে শৰণ পশিয়া
হৰি নাম লৱেমুখে।
হৰিৰ প্ৰসাদ পাৱয় সিজনে
মায়াকো তৰয় সুখে।। ৩৬৭।।

নামঘোষাৰ বহু ঘোষাত সৎ সংগৰ মাহাত্ম্যও প্ৰকাশ পাইছে। সাধু মহন্তৰ সংগত হৰি কথা শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনৰ দ্বাৰা জীৱই মায়াৰ বন্ধন ছেদ কৰিবলৈ সক্ষম হয়।

মহন্তৰ সংগে হৰি কথা ৰসে
মনক জিনিয়া ভাই।
মায়াক তৰিয়া হৰিক পাইবাৰ
উপায় আৱৰ নাই।। ২১৪।।

এইদৰে *নামঘোষাৰ* বিশ্লেষণত দেখা যায় যে *নামঘোষাত* মাধৱদেৱৰ শক্তি-ভক্তি তত্ত্ব, আবেগ সকলোৰে এটি মধুৰ সমন্বয়ত *নামঘোষা* এখনি কালজয়ী উৎকৃষ্ট ভক্তিতাত্ত্বিক গ্ৰন্থৰূপে পৰিগণিত হৈছে।

৭.১০ *'নামঘোষা'ৰ* অন্তর্নিহিত দর্শন

বেদান্তৰ ব্রহ্মবাদ মাধৱদেৱৰ *'নামঘোষা'ৰ* ঘাই আধাৰ। বেদান্ত মানে বেদৰ অন্ত য'ত বেদৰ সাৰ কথাবোৰকে মন্থন কৰি অধিকতৰ গভীৰ আৰু বিস্তৃত ৰূপ দিয়া হৈছিল। সেয়েহে সামগ্রিকভাৱে উপনিষদসমূহে উমৈহতীয়াভাৱে যি মতবাদ বা দর্শনৰ ৰূপ দিছিল সেই দর্শনেই 'বেদান্ত দর্শন'। *নামঘোষাত* বেদান্তৰ ব্রহ্মাক কৃষ্ণ ৰূপে দেখুওৱা হৈছে অর্থাৎ কৃষ্ণই ব্রহ্ম।

বেদান্তৰ মায়াক ব্রহ্মাৰ অংশ বুলি এই মায়াক কেতিয়াও অবিদ্যা আৰু কেতিয়াবা অজ্ঞানতা বোলা হৈছে। বেদান্তই মোক্ষ প্রাপ্তিৰ সর্বোত্তম উপায় বুলি ব্রহ্মজ্ঞানত নির্দেশ কৰিছে। মাধৱদেৱে *নামঘোষাত* মোক্ষ প্রাপ্তিৰ বাবে জ্ঞানক স্বীকাৰ কৰিও মোক্ষ লাভৰ ক্ষেত্রত ঈশ ভক্তিতহে গুৰুত্ব দিয়া দেখা যায় —

পৰম নিপুণ সৱে বুজিয়া শাস্ত্রৰ তত্ত্ব
হৰিপদ পঙ্কজে ভজিয়া।
হৰি কীর্ত্তনৰ মহা নির্ভয় আনন্দে মজি
থাকে সুখে মুকুতি তেজিয়া।। ৯১ ।।

বেদান্তত স্পষ্ট হৈ পৰা শৰণ তত্ত্বকে *নামঘোষাত* স্থান দিয়া হৈছে। আত্মনিবেদনৰ যোগেদি ভগৱানক শৰণ প্রাপ্তিত *নামঘোষাৰ* ভক্তিবাদ প্রশস্ত হৈ উঠিছে। মায়াৰ বন্ধনৰ পৰা মুক্ত হ'বৰ বাবেও শৰণ অপৰিহার্য। *নামঘোষাত* মাধৱদেৱে উল্লেখ কৰিছে—

হৰি নাম কীর্ত্তনত নাহি কাল দেশ পাত্র
নিয়ম সংযম একো বিধি।
হৰিত শৰণ লৈয়া কেৱল হৰিৰ নাম
কীর্ত্তনে কৰন্তে হোৱে সিদ্ধি।। ২৮ ।।

বেদান্ত দর্শনৰ ধ্যান মাহাত্ম্যক মাধৱদেৱে *নামঘোষাত* একেদৰেই ৰাখিছে। সর্বব্যাপ্ত ব্রহ্মাক হৃদয়ত ধ্যান কৰিলে ব্রহ্মোপলব্ধি সহজ হয়। উপনিষদত 'ভক্তিবাদে' পোখা মেলিছিল যদিও ইয়াৰ পূর্বে ঋকসংহিতাৰ বিষ্ণুস্তুতিতে ভক্তিৰ বীজ লুকাই আছিল। বিষ্ণুস্তুতিৰ বীজটো উপনিষদ যুগত গভীৰ স্পষ্ট হৈ পৰিল। মাধৱদেৱৰ সমগ্র *নামঘোষাখনেই* ভক্তিবাদী গ্রন্থ। *নামঘোষাত* পৰম দুর্লভ ঈশ্বৰক একমাত্র ভক্তিয়েহে বশ কৰিব পাৰে বুলি স্পষ্টকৈ কৈছে। ইয়াত জ্ঞান, কর্ম, যাগ-যজ্ঞ সকলো সাধন ব্যৱস্থাৰ উর্ধত ভক্তিয়েহে সর্বোত্তম সাধন ব্যৱস্থা ৰূপে গৃহীত হৈছে।

নামঘোষাৰ শ্রৱণ-কীর্ত্তনৰ গূঢ়ার্থ ব্রহ্মজ্ঞানৰ লগত জড়িত। হৰি কথা শ্রৱণ কীর্ত্তনৰ যোগেদি ব্রহ্মজ্ঞান, আত্মজ্ঞান, জগত আৰু ব্রহ্মাৰ অনিত্যতা আৰু নিত্যতা সম্পর্কে জ্ঞান হয়। সেইবাবেই শ্রৱণ কীর্ত্তনৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। *'নামঘোষা'ত* ঈশ্বৰৰ নামৰ মাহাত্ম্য প্রদর্শন কৰি নামকেই ঘোষিবলৈ কৈছে। দার্শনিক অর্থত শ্রৱণ আৰু নামতত্ত্ব বেদান্তৰ *বৃহদাৰণ্যক উপনিষদ* আৰু *নামঘোষা* উভয়তে একে।

এইদৰে আলোচনা কৰিলে দেখা যায় যে *নামঘোষাৰ* ব্রহ্ম, মায়া, মোক্ষ, শৰণ, ধ্যান, গুৰুভক্তি, নাম আদি বিশিষ্ট দিশসমূহৰ উৎস বেদান্ত দর্শন আৰু ভাগৱত পুৰাণৰ মূল তত্ত্ব 'কৃষ্ণস্তু ভগবান স্বয়ম্'। পণ্ডিত শাস্ত্রবিশাৰদ ভক্ত কবি, ছান্দসিক, সংগীতজ্ঞ মাধৱদেৱে এই তাত্ত্বিক

দর্শনক স্থানবিশেষে লোকসমাজৰ উপযোগীকৈ সহজ সৰল ৰূপ দি মৌলিক সৃজনী প্ৰতিভাৰে ৰসামৃত কৰি ভক্ত সমাজলৈ আগবঢ়ায়। ফলস্বৰূপে *'নামঘোষা'*ত তত্ত্ব অথাৎ দর্শন আৰু ৰসৰ অপূৰ্ব সমন্বয় ঘটিছে।

৭.১১ *'নামঘোষা'*ৰ অনুবাদ ৰীতি

শঙ্কৰ মাধৱ গুৰু-শিষ্যৰ মণি-কাঞ্চন সংযোগ অসমত ধর্ম, সাহিত্য, সংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰত এক নৱজাগৰণৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ দুয়োজনে ধর্ম প্ৰচাৰৰ অর্থে গীত-পদ, কাব্য, নাটক আৰু তত্ত্বমূলক গ্রন্থ ৰচনা কৰি বৈষ্ণৱ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল সমৃদ্ধ কৰিছিল। সমগ্ৰ সৃষ্টিৰাজিৰ ভিতৰত শঙ্কৰদেৱৰ কীর্ত্তন, দশম আৰু মাধৱদেৱৰ ঘোষা, ৰত্নাৱলী শ্ৰেষ্ঠ গ্রন্থ যাক একশৰণ নাম ধর্মৰ চাৰি খুঁটি বুলি আখ্যা দিয়া হয়। উল্লিখিত ঘোষা অর্থাৎ, *'নামঘোষা'* মাধৱদেৱৰ আধ্যাত্মিক আৰু সাহিত্যিক জীৱনৰ শ্ৰেষ্ঠ কীর্ত্তিস্তম্ভ স্বৰূপ। শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্য ৰূপেও *'নামঘোষা'*ই বিশ্বজননীনতাৰ পৰিচয় দিবলৈ সক্ষম হয়।

চৰিত পুথি মতে শঙ্কৰদেৱৰ আজ্ঞা মতে মাধৱদেৱে *নামঘোষা* গ্রন্থখনি লিখিবলৈ লয়। এহেজাৰ এটা ঘোষা সন্নিবিষ্ট গ্রন্থখন সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ মাধৱদেৱক ডেৰকুৰি বছৰ সময় লাগিছিল। কিছু সংখ্যক ঘোষা শংকৰদেৱৰ জীৱিত কালত আৰু সৰহখিনি তেৰাৰ মৃত্যুৰ পিছত সুন্দৰীদিয়াত লিখে যদিও সম্পূৰ্ণ কৰিছিল ভেলাদুৱাৰত। *নামঘোষা* সকলো সাহিত্যিক গুণৰে সমৃদ্ধ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ তত্ত্বমূলক গ্রন্থ।

নামঘোষাত আৰম্ভণিৰ পৰা ৬৮৩ নং ঘোষালৈকে সংস্কৃত ভাষাত ৰচিত বিভিন্ন আধাৰ গ্রন্থৰ নির্বাচিত ২৪০ টা শ্লোক অসমীয়ালৈ অনুবাদৰ যোগেদি ভাৱার্থ প্ৰকাশ ৰূপত গ্রহণ কৰিছিল। বাকী ৬৮৪ ৰ পৰা ১০০১ নং ঘোষা মাধৱদেৱৰ সম্পূৰ্ণ মৌলিক সৃষ্টি। নামধর্ম প্ৰচাৰৰ উপযোগী হোৱাকৈ মাধৱদেৱে অনুবাদৰ উৎস হিচাপে অধ্যয়ন কৰা গ্রন্থসমূহ হৈছে শ্ৰীমদ্ভাগৱত পুৰাণ, শ্ৰীধৰ স্বামীৰ ভাগৱত ভাৱার্থ দীপিকা, বিষ্ণুপুৰী সন্নাসীৰ *ভক্তি ৰত্নাৱলীৰ কান্তিমালা টীকা, পাণ্ডৱগীতা, শঙ্কৰাচার্য্যৰ মোহমুদগৰ, ভগৱতগীতা, ব্ৰহ্মপুৰাণ, পদ্মপুৰাণ, বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণ, বিষ্ণুপুৰাণ, কমল পুৰাণ, স্কন্ধ পুৰাণ, মহাভাৰত, ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ*ইত্যাদি। অনূদিত টা শ্লোকৰ ভিতৰত ৯৮ টা শ্লোকেই *ভাগৱত পুৰাণৰ* পৰা সংগৃহীত।

উল্লিখিত তথ্যৰ পৰা এই কথা স্পষ্ট হয় যে *নামঘোষা* মাধৱদেৱৰ সম্পূৰ্ণ অনুবাদ গ্রন্থ নহয়, আংশিক অনুবাদ গ্রন্থহে। দ্বিতীয়তে অনুবাদ ৰীতিৰ ক্ষেত্ৰতো মাধৱদেৱে সাৰানুবাদ অর্থাৎ ২৪০ টা শ্লোকৰ মূলাত্মক নামঘোষাত ভাৱার্থ প্ৰকাশক হিচাপে প্রয়োগ কৰিছে। বৈষ্ণৱ সাহিত্য ৰচনাৰ প্ৰসঙ্গত শঙ্কৰদেবে মাধৱদেৱক কৈছিল 'মূল ৰাখিব পাৰিলে সজ'। এই নীতিয়ে অনুবাদ গ্রন্থৰ নির্মাণত স্রষ্টাৰ মৌলিক সৃজনাত্মক ক্ষমতাৰ বাবে বাধাৰ সৃষ্টি নকৰা নহয়। কিন্তু মাধৱদেৱে *নামঘোষা* সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত এই বাধা জয় কৰিছিল। *নামঘোষা* সৃষ্টিৰ অন্তৰালত মাধৱদেৱৰ গভীৰ আৰু বিস্তৃত অধ্যয়নে আৰু ভগৱৎ প্ৰেম ভক্তিৰ ঐকান্তিক সাধনাৰে প্রাপ্ত জীৱন অভিজ্ঞতাক মৌলিক সৃজনাত্মক প্ৰতিভাৰ সমন্বয়ৰে *নামঘোষাক* এক অনন্য ৰূপ দিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

মাধৱদেৱে নিজে *নামঘোষা* প্ৰসঙ্গত কৈছে 'মই গুৰু সেৱাকৈ যি পালো ঘোষাতে থৈছো;

অনেক শাস্ত্র বিচাৰি যি ৰসতত্ত্ব পালো তাকো ঘোষাত থৈছো ; আৰু পৰমাত্মা হৈছে হৃদিত থাকি যি বুদ্ধি দিলে তাকো মই ঘোষাতে থৈছো। (গুৰু চৰিত কথা, ছেদ ৯২৭)। নামঘোষা পঢ়োতে বা গাওতে ক'ৰবাৰ অনুবাদ পঢ়া যেন সমুলি নালাগে। কবিজনাৰ হৃদয়ৰ পৰা নিগৰি বৈ অহা অমৃত প্রেমময় ৰস নিজৰা যেনহে অনুভূত হয়। বিভিন্ন ফুলৰ মৌ সংগ্রহ কৰি মৌমাখিয়ে যিদৰে মৌচাক নির্মাণ কৰে, ঠিক তেনেকৈ কবিজনাই যাদুকৰী কৌশলেৰে ঘোষা শাস্ত্রখনি নির্মাণ কৰিছিল। মূল শ্লোকৰ তত্ত্ব অক্ষুন্ন ৰাখি ভাৱানুবাদৰ মাজেদি যি পদ ভাঙনি, সেয়া এনে স্বতঃস্ফূর্ত আৰু স্বাভাৱিক যে *'নামঘোষা'ৰ* পদচৰণৰ সুৰ মাধুর্য্য আৰু ভক্তিৰ মুচ্ছনাই মূল সংস্কৃত শ্লোকসমূহকো ম্লান কৰি পেলাইছে।

উদাহৰণস্বৰূপে মাধৱদেৱৰ 'ব্রহ্মা আদি কৰি জীৱ যত ৰাম ৰাম ৰাম ৰাম' ঘোষাফাঁকিৰ মূল *গৰুড় পুৰাণৰ* সংস্কৃত শ্লোক ঃ "ব্রহ্মা দি তৃণপর্যন্তং ভূৱগ্রাম চতুর্বিধং। চৰাচৰ মিদং প্রসূগুং যয্য মায়ামা।।" অনূদিত ঘোষা চৰণত সুৰকাৰ মাধৱদেৱে 'ৰাম' শব্দৰ পাঁচ বাৰকৈ ব্যৱহাৰ কৰি লেছাৰী ছন্দত ৰূপ দিছে। কথা বস্তুৰ 'মায়া শয্যাৰ উপমা কবিৰ স্বকীয় কল্পনা। ভাবানুবাদ ক্রমে স্পষ্ট যে মূল সংস্কৃত তত্ত্বটিয়ে ঘোষা শাস্ত্রৰ অপূর্ব চিত্রৰূপ ধাৰণ কৰিছে। মহান কবিৰ মহান প্রতিভা অবিহনে এনে মৌলিকত্ব অনুবাদত সম্ভৱ নহয়।

দার্শনিক তত্ত্বসমূহৰ মাজে মাজে গুৰু শঙ্কৰৰ গুণ-গৰিমাৰ কথা সভক্তিৰে উপস্থাপন কৰি মাধৱদেৱে নিজা গুৰুভক্তি আৰু অভিজ্ঞতা সমূহ সোণৰ আঙঠিত বাখৰ খজাদি খাজি অপূর্ব কাব্যৰীতিৰ পৰিচয় দিছে। সেয়েহে *নামঘোষা'*এখনি গভীৰ ভক্তিতত্ত্ব নিৰূপক গ্রন্থ হৈয়ো সর্ব কালৰ মানৱ সমাজৰ গ্রহণীয় শ্রেষ্ঠ সাহিত্যত পৰিণত হৈছে।

কাব্যানুভূতি আৰু কবিতাৰ কাৰিকৰী দিশত মাধৱদেৱ আছিল সূক্ষ্মদর্শী। সৰল, কোমল ব্যঞ্জনাময় শব্দচয়নেৰে অন্তৰৰ ভাৱনা আৰু ভক্তিৰ তত্ত্বক *নামঘোষাৰ* বিভিন্ন ঘোষাত সুসমন্বয় ঘটাইছিল। সঁচাকৈয়ে মাধৱদেৱৰ অনুবাদ আছিল চমকপ্রদ, মৌলিক কবিতাৰ দৰেই সেইবোৰৰ ব্যঞ্জনা। অদ্ভুত কথা যে মূলৰ শ্লোকৰ ভাঙনি কৰোতে মূলৰ শব্দই কবিয়ে শব্দ বহুৱাই যায়; সেই তৎসম শব্দবোৰে কিন্তু ভাষাক ভাৰাক্রান্ত নকৰে, বৰং জতুৱা অসমীৰ দৰে প্রকাশিত পদবোৰ পাঠক-গায়কৰ কণ্ঠত আৰু মনত গলি লীন হৈ যায়। তলত দিয়া *'পাণ্ডবীগীতা'ৰ* শ্লোকটি আৰু তাৰ অনুবাদ ভাষাটি চালে দেখা যায়—মূলশ্লোক ঃ কৃষ্ণ ! ত্বদীয়পদ পঙ্কজ পঞ্চৰান্তে

অদ্যৈৱ মে ৱিশতু মানস ৰাজহংসং
প্রাণ প্রয়ান সময়ে কয়ংৱাত পিত্তৈঃ
কণ্ঠাৱৰো ধর্নাৱধৌ স্মৰণ কুতস্তে।।

মাধৱদেৱে লেছাৰি ছন্দত এটি স্তৱকৰ ভিতৰতে অতি সংবেদনশীলকৈ সকলো প্রকাশ কৰিছে—

হে কৃষ্ণ তজু পাদপদ্ম পঞ্জৰ ভিতৰে মোৰ মন
ৰাজহংস পশি থাকোক সুখে সর্বথা।
প্রাণ প্রয়াণৰ সময়ত কফ বাত পিত্ত আদি যত
কণ্ঠ নিৰোধনে তোমাৰ স্মৰণ কথা।। ৬৬৪।।

ঘোষাফাঁকিত দেখা গৈছে মূলৰ একো কথা বাদ পৰা নাই, মূলৰ শব্দৰ অনুৰণণো বাজি থাকিল, মূলৰ প্রতি শব্দৰ ভাৱো মৌলিক কবিতাৰ দৰে অব্যাহত থাকিল। আন এটি উদাহৰণ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

মূল শ্লোক ঃ নাহং ৱিপো ন চ নৱপতির্নাপি বৈশ্যো ন শূদ্রো
নো ৱা ৱণী ন ঢ গৃহপতিনৌ ৱনস্থো যতির্ৱা।
কিন্তু প্রোদ্য নিখিল পৰমানন্দ পূর্ণামৃতাব্ধে
গোপী ভুর্তঃ পদ কমলয়োর্দাসানুদাস ঃ।

নামঘোষা ঃ

নোহোজানা আমি চাৰিজাতি চাৰিও আশ্রমী নোৱো আজি
নোহো ধর্মশীল দানব্রত তীর্থ গামী।
কিন্তু পূর্ণানন্দ সমূদ্রৰ গোপী ভক্ত পদ কমলৰ
দাসৰো দাস তান দাস ভৈলো আমি।। ৬৭১।।

উক্ত ঘোষাফাঁকিৰ অনুবাদ প্রসংগত মহেশ্বৰ নেওগে কয় যে উল্লিখিত শ্লোকটিৰ পুনর্জন্ম ঘটিছে মাধৱদেৱৰ *নামঘোষাৰ* উল্লিখিত ঘোষাটিৰ যোগেদি।

মূল শ্লোকত থকা সামান্য গদ্যগন্ধিতাও মাধৱদেৱৰ ঘোষা ফাকিত নিৰন্তৰ কবিতা হৈ পৰিছে আৰু প্রকাশৰ ভঙ্গীতো এক যেন ৰহস্য সোমাই পৰিছে। 'দাসানুদাস ঃ' শব্দটোত দাস্যৰ আৰু এটি মাত্রা বঢ়াই দিয়াত অনুভৱ গাঢ়তা বাঢ়িছে। বিশেষকৈ লেছাৰি ছন্দৰ ঘোষাখিনিত এনে ভাবে গাঢ় অনুভৱ ব্যঞ্জিত হয়। তেনেদৰে আত্মনিন্দা, কাকুতি শীর্ষক ঘোষাখিনিত এফালে বৈদ্যান্তিক সিদ্ধান্তবোৰৰ স্পর্শ আৰু আনফালে দাস্য ভক্তিৰ কাতৰ নিবেদন কৰুণ হৈ প্রকাশ পাইছে। মাধৱদেৱৰ অপূর্ব প্রতিভাৰ কাৰণে অনুবাদৰ ছাঁ থকা আৰু মৌলিক ঘোষাখিনিৰ ভেদাভেদ নির্ণয় কৰা টান হৈ পৰিছে। তত্ত্ব আৰু ৰসৰ অপূর্ব সমন্বয়ৰ 'সৃষ্টি নামঘোষা' এখনি শ্রেষ্ঠ আধ্যাত্মিক কাব্য আৰু চিৰায়ত ৰস সাহিত্য। এনেবোৰ বৈশিষ্ট্যৰ বাবেই সন্ত বিনোৱাজীয়ে *'নামঘোষা'ক* তেওঁৰ প্রথম আই 'গীতা'ৰ সমকক্ষ এখনি গ্রন্থ বুলি শিৰত তুলি লৈছিল। আংশিক অনুবাদ হ'লেও পণ্ডিত আৰু সুকবি মাধৱদেৱৰ প্রতিভাই *'নামঘোষা'ক* বিশিষ্ট আকর্ষণীয় ৰূপ প্রদান কৰিছে।

৭.১২ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- এই অধ্যায়ৰ বিভিন্ন শাখা-উপশাখাত মাধৱদেৱৰ *নামঘোষাৰ* বিস্তৃত বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন আগবঢ়োৱাৰ ফলত *নামঘোষা* গ্রন্থখনক সম্যক ৰূপত আমি জানিলোঁ।
- *নামঘোষা* গ্রন্থখনি আংশিক অনুবাদ গ্রন্থ ৰূপে বিভিন্ন আধাৰ গ্রন্থবোৰৰ পৰিচয় পোৱা গ'ল। তেওঁৰ অভূতপূর্ব মৌলিক প্রতিভাৰে অনুবাদক সৃজনাত্মক পুন নির্মাণৰ চমৎকাৰ

উদাহৰণ দাঙি ধৰি মাধৱদেৱৰ পাণ্ডিত্য আৰু অনুবাদ ৰীতিৰ জ্ঞান দিয়ে।

- এক শৰণ বৈষ্ণৱ ধর্মৰ চাৰি বস্তু গুৰু-দেৱ-নাম-ভকতৰ বিশ্লেষণ *নামঘোষাৰ* বিভিন্ন উদাহৰণেৰে প্রাঞ্জলভাৱে বুজাই দিয়া হৈছে।
- *নামঘোষা* ভক্তিতত্ত্বপ্রধান গ্রন্থ ৰূপে প্রতিপাদিত বিভিন্ন দিশ অৱতাৰবাদ, প্রসাদ তত্ত্ব, মায়াবাদ, ভক্তিৰ মহত্ব, ঈশ্বৰ ভক্তিৰ মাহাত্ম্য, শ্রৱণ কীর্ত্তনৰ প্রাধান্য আদি সহজ সৰলভাৱে এই অধ্যায়ত বর্ণনা কৰা হৈছে।
- একশৰণ বৈষ্ণৱ বা নামধর্মৰ দর্শন, *নামঘোষাৰ* অন্তর্নিহিত দর্শন আলোচনা কৰোতে ফুটি উটিছে। তদুপৰি বেদান্ত দর্শনৰ অদ্বৈতবাদ, নির্গুণ ব্রহ্ম, ব্রহ্ম, পৰমব্রহ্মৰ আলোচনাৰে *নামঘোষাৰ* তাত্ত্বিক দিশটো এই অধ্যায়ত ফুটি উঠিছে।
- *নামঘোষাৰ* সাহিত্যিক নন্দনতাত্ত্বিক সৌন্দর্যৰ বিশ্লেষণৰ দ্বাৰা দেখুওৱা শ্রেষ্ঠ সার্বজনীন বিশ্বসাহিত্যৰ মাজত *নামঘোষাক* নির্ণয় কৰি অসমীয়া ভাষা সাহিত্য সংস্কৃতিৰ সমৃদ্ধিশালী ৰূপ বিচাৰি পোৱা যায়।

৭.১৩ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

১। দত্ত বৰুৱা, হৰিনাৰায়ণ (১৯৭০); সটীক নামঘোষা; গুৱাহাটী ঃ দত্ত বৰুৱা এণ্ড কোম্পানী।

২। দাস, ইলাৰাম (২০১৪); নামঘোষা ৰসামৃত কৃষ্ণ; গুৱাহাটী ঃ লয়ার্ছ বুক ষ্টল।

৩। দাস, হৰমোহন (সম্পা) (১৯৫৭); মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ নামঘোষা (হিন্দী ইংৰাজী অনুবাদসহ); কলিকতা।

৪। নাথ,জীৱকান্ত (সম্পা) (২০০২); নামঘোষাৰ সমীক্ষান্তক অধ্যয়ন ঃ শ্রীমন্ত শংকৰদেৱ সংঘ ।

৫। চলিহা, ভৱ প্রসাদ (সম্পা) (১৯৮৯); মাধৱদেৱ আৰু সংস্কৃতি ঃ শ্রীমন্ত শংকৰদেৱ সংঘ।

৬। নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৮৯); শ্রীশ্রী মাধৱদেৱ ঃ শ্রীমন্ত শংকৰদেৱ সংঘ।

৭। শইকীয়া,পূর্ণানন্দ(১৯৯০); মাধৱদেৱ ভক্তি সাহিত্য; গুৱাহাটী ঃ বৰা প্রকাশন।

৮। দাস, কৈলাশ আৰু কলিতা মৰল, ৰজিতা (সম্পা)(২০০৬); অসমীয়া ভক্তি সাহিত্য; শ্রীমন্ত শংকৰদেৱ সংঘ।

৯। শালৈ,পদ্মৰাম (১৯৯৭); ভক্তিধর্ম আৰু ভক্তি কাব্যত এভুমুকি; গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় ঃ ছার্ভিছ বুক ছেল্ছ।

১০। দত্ত, অনিমা (২০০৩); অসমৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু দর্শন; গুৱাহাটী ঃ লয়ার্ছ বুক ষ্টল।

১১। নাথ, প্রফুল্ল কুমাৰ (২০১২); ভক্তি মার্গ আৰু ভাৰতীয় ভক্তি সাহিত্যত এভুমুকি; গুৱাহাটী ঃ বাণী মন্দিৰ।

১২। মজুমদাৰ, বিমল (১৯৯৯); ভক্তিসাহিত্য; গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৭.১৪ অগ্রগতিৰ খতিয়ান (কৰল ৰূপৰেখা)

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ *নামঘোষা* কাৰ ৰচনা তাৰ উল্লেখ.....কি কি মূলৰ পৰা *নামঘোষাৰ* সাৰ গ্রহণ কৰা হৈছে তাক চমুকৈ লিখিব।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ইয়াত মাধৱদেৱে তেওঁৰ গুৰু শঙ্কৰদেৱৰ কথা কৈছে.....গুৰু ভক্তিৰ জৰিয়তে ব্যক্তিৰ মানসিক তথা আধ্যাত্মিক উৎকর্ষ সাধন কৰা.....তাৰ চমু ব্যাখ্যা।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ *নামঘোষাত* উল্লেখ থকা চাৰি বস্তুৰ অন্যতম 'ভকত'.....ভকত শব্দৰ অন্তর্গত প্রত্যেকটো বর্ণৰ অর্থ ব্যাখ্যা কৰিব।

৭.১৫ আৰ্হি প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ ভক্তি তাত্ত্বিক গ্রন্থ হিচাপে *নামঘোষাৰ* ওপৰত এটি প্রৱন্ধ যুগুত কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ *'নামঘোষা'ৰ* সাহিত্য গুণ উদ্ধাৰ কৰি মাধৱদেৱৰ প্রতিভা সম্পর্কে এটি নিবন্ধ যুগুত কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ *নামঘোষাৰ* দার্শনিক ভিত্তি কি? নামঘোষাৰ বিভিন্ন ঘোষাত প্রতিফলিত হোৱা ঘোষাৰ অন্তর্নিহিত দর্শনৰ ব্যাখ্যা কৰা।

প্রশ্ন ৪ ঃ *নামঘোষাত* ব্যাখ্যা কৰা গুৰুভক্তিৰ মহিমা আৰু মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা কেনেদৰে প্রদর্শিত হৈছে বিচাৰ কৰক।

প্রশ্ন ৫ ঃ *নামঘোষাৰ* মাজেদি প্রতিফলিত হোৱা কৃষ্ণ ভক্তি বিচাৰ কৰক।

প্রশ্ন ৬ ঃ *নামঘোষা* বর্ণিত গুৰু-দেৱ-নাম-ভকতৰ তাত্ত্বিক বিচাৰ দাঙি ধৰক।

*** ***** ***